

בלבבי

ארבעה בניִים

הבן החכם

הבן הרשע

הבן התם

בן שאינו יודע לשאול

בלבבי משכן אבנה

השיעורים של הרב זמינים ב"קול הלשון"

073.295.1245 | ישראל | 718.521.5231 USA

החפץ לקבל את העלון השבועי בדוא"ל,

ישלח בקשה לכתובת:

bilvavi231@gmail.com

לקבלת העלון השבועי דרך הפקס

יש לשלוח בקשה למספר: 03-5480529

ללקיחת חלק בהוצאות הגדולות
של הדפסת הספרים לזיכוי הרבים
ניתן לתרום באופן הבא:

מרכז הצדקה

ישראל: טל: 1-800-28-28-28

USA: טל: +972-2-5025580

צריך לפרט

קרן 4387 - בלבבי משכן אבנה

לפרטים נוספים ולהרשמה והקדשות

bilvavi231@gmail.com

© כל הזכויות שמורות

לשמיעת שיעורי הרב שליט"א

ב'קול הלשון' במספר ישיר:

ישראל 073.295.1245

USA 718.521.5231

ליצירת קשר בכל ענייני הספרים:

מערכת 'בלבבי משכן אבנה'

טלפון: 052.763.8588

פקס: 03-5480529

ת.ד. 34192 ירושלים 9134100

bilvavi231@gmail.com

תוכן

ד'

הבן החכם

יב'

הבן הרשע

כ'

הבן התם

כו'

הבן שאינו יודע לשאול

הבן החכם

אחת בחז"ל, אבל חם סרסו לנח, ועל כן לא נולד הבן הרביעי, אבל בשורש היה ראוי שיוולד בן רביעי, וא"כ זהו השורש של הארבעה בנים אצל נח.

ולאחר מכן בקומת התיקון "אברהם הוליד את יצחק" וכמו שמבואר כמה וכמה פעמים ברבותינו - יצחק בגימטריא ד' פעמים ב"ן, וזה מה שהקב"ה אומר לאברהם "הרבה ארבה את זרעך" ש'ארבה' זה בגימטריא יצחק שבו מתגלה הריבוי של כח ההולדה ולכן ד' פעמים בן עולה בגימטריא יצחק, וזה שורש הריבוי שמתחיל להתגלות בבנים.

לכדברי חז"ל כידוע מאד שהארבע מאות שנה של גלות מצרים מתחיל מלידתו של יצחק, המנין של ת"ל שנה זה המנין של השנים של הגלות מצרים כשמונים אותם מברית בין הבתרים, והמנין של ארבע מאות מתחיל מלידתו של יצחק, ודייקא המנין הוא 'ארבע מאות', והארבע הללו הם השורש לארבעה בנים שבהם דיברה תורה.

לכפרטות יותר וכמו שמבואר במגלה עמוקות - הרי כדברי חז"ל שכשפרעה גזר את הגזירות של השעבוד היה לו שלושה יועצים שיעצו לו שהם בלעם, איוב, ויתרו, ומצד כך פרעה שהוא גוזר הגזירה עם שלושת יועציו הם כנגד ארבעה בנים, יתרו מתגלה מהצד הטוב כנגד הבן החכם, בלעם מתגלה כמציאות של רשע, איוב מתגלה כתם ופרעה הוא ה'שאינו יודע לשאול'², וא"כ הם השורש של מי שעיקב את יציאת בני ישראל ממצרים.

אבל כשיצאו בני ישראל ממצרים שאז התחדשו הארבעה בנים נאמרו להם ארבע לשונות של גאולה שמקבילים אהדדי, וכידוע, הגר"א בתחילת פירושו על הגדה של פסח מסדר את ההקבלות היסודיות של המנין ארבעה - ושורשם הוא עצם הארבע אותיות של שם הוי"ה.

הקדמה, הבן החכם

"שלושים יום קודם החג שואלים ודורשים בהלכות החג", בעזר השם נעסוק בסוגיא של הארבעה בנים שבהגדה, לשון התנא בהגדה של פסח: "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה אחד חכם אחד רשע אחד תם¹ ואחד שאינו יודע לשאול" - אלו הם הארבעה בנים שנכתבו בהגדה לענין המצוה של 'והגדת לבנך'.

שורש מציאות הבנים

השורש של הבנים הוא ב"בנים אתם להוי"ה אלקיכם" וכמו שמבואר באריז"ל שה'בן' יש לו שני שורשים כללים בשם הוי"ה שזהו ה'בנים אתם להוי"ה אלקיכם', האופן האחד - הוי"ה הוא בגימטריא כ"ו וב' פעמים כ"ו עולה נ"ב שזהו בן, והאופן הנוסף הוא באחד ממילויי שם הוי"ה שכאשר ממלאים את הה' בה' ואת הו' בו' - יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה - זה עולה נ"ב והוא הנקרא שם ב"ן שהוא אחד ממילויי הוי"ה. וזהו שורש הבן של 'כנגד ארבעה בנים דיברה תורה'.

לכשבני ישראל יוצאים ממצרים חל בהם השם תואר בן בכללותו, כפרטות יותר "בני בכורי ישראל" שהם התקדשו בקדושת הבכורה שבבן, זה השורש של מציאות הבנים.

וא"כ, זהו השורש של דברי התנא "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה אחד חכם אחד רשע אחד תם ואחד שאינו יודע לשאול".

השורשים של 'ארבעה בנים'

להארבעה בנים הללו מצד מנין הארבעה שבהם יש להם כמה וכמה שורשים, שורש אחד מתגלה אצל נח שיש לו שלושה בנים שם חם ויפת, וכשהוא יצא מן התיבה הוא רצה להוליד בן רביעי לפי שיטה

2 ואפשר לדון ולבאר את סדר ההקבלות.

1 ובלשון הירושלמי בפסחים, במקום תם הוא נקרא טיפש.

מהי תוכן שאלתו?

ויש גם את הנידון הנוסף שדנים בו הרבה מהמפרשים, מה ההבדל בין שאלת החכם לשאלת הרשע שכשהרשע שואל "מה העבודה הזאת לכם" מדייקים את ה'לכם' - "לכם ולא לו, לפי שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר ואף אתה הקהה את שיניו" ולכאן הרי גם החכם אומר "מה העדות וגו' אשר ציוה ה' אלקינו אתכם" ולא מדייקים שמשמע 'אתכם' ולא אותנו.

וכמו שמסביר רש"י ועוד ראשונים, שכיון שהחכם מזכיר ואומר את שמו יתברך - "מה העדות והחוקים" וגו' "אשר ציוה ה' אלקינו אתכם" בזה הוא כלל את עצמו יחד עם הצדיקים ולא עם הרשעים.

שורש שאלת החכם - על ענין המהלך של החלוקה לשלוש

אבל נתבונן ונבין - ביאורים בשאלת החכם נאמרו לרוב⁵, אבל הנקודה כאן שהיא בבחינת שורש - הרי נאמר כאן בשאלה "מה העדות והחוקים והמשפטים" שהם חלוקה של ג' מדרגות שישנם במצוות של התורה, עדות, חוקים ומשפטים - וא"כ, בירור השאלה כמו שהסבירו חלק מהמפרשים - כיון שנצטוונו במצוות שנחלקים לג' חלקים, חלקם הם "עדות" שהם עדות למה שהיה, חלקם הם "חוקים" בבחינת "חוקה חקתי אין לך רשות להרהר אחריה" וחלקם הם "משפטים" שהם דברים שהשכל מתבונן ומבין אותם

כלומר - לפי"ז, עומק שאלת החכם היא על עצם החלוקה של שורש מצוותיה של התורה הקדושה לג' חלקים, בפועל, הג' חלקים הם עדות חוקים ומשפטים, אבל השאלה נובעת מעצם החלוקה של המצוות ששורשם באורייתא לשלושה חלקים.

וכמו שנתבאר מהשם הוי"ה שהוא ארבע אותיות מתפשט הבן שזהו ב' פעמים הוי"ה שבגימטריא בן ויתר על כן האופן של מילוי שם הוי"ה שעולה בגימטריא בן, זהו שורש המציאות של 'כנגד ארבעה בנים דיברה תורה' שהם מקבילים לכל הארבע שנאמרו בכל התורה כולה.

ע"ד כאן בקצרה ממש, ההקדמה על מדרגת הבן בכלל ועל מהות הארבע שבארבעה בנים בפרט³.

הזן החכם

"חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלקינו אתכם ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", שאלת החכם נאמרה בתורה בפרשת ואתחנן (פרק ו' פסוק כ') "כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחוקים והמשפטים" וגו', ושם התשובה שנאמרה - "ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה" - ותשובת התנא בהגדה⁴ לכאן שונה, וכירושלמי התשובה היא - "אף אתה אמור לו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים" שזה לשון קרובה ללשון שנאמר בקרא "עבדים היינו לפרעה ממצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה" כלומר - הם בתוכן שווה אבל זה לא הובא כלשון שנאמרה כאן בתורה אלא כלשון שנאמר במקום אחר.

וא"כ, בכללות ממש יש כאן שתי תשובות לשאלת החכם, התשובה שהוזכרה בתנא דידן בהגדה של פסח "ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן" והתשובה שנאמרה בתורה "עבדים היינו לפרעה ממצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה" או כלשון הירושלמי "בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים". ובשאל החכם "מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלקינו אתכם" כבר עמדו הראשונים - רש"י, ספר איסור והיתר, הרא"ש ועוד הרבה ראשונים ואחרונים - לבאר מהי שאלת החכם,

5 ואפשר להזכיר לפחות עשרות ביאורים שהוזכרו במפרשי ההגדה - יש ביאורים שיותר קרובים ללשון של השאלה ויש ביאורים שיותר רחוקים מל' השאלה.

3 הסוגיא של ארבעה שבארבעה בנים, ונתבאר בקצרה ממש את מהות הארבע שבארבעה בנים.
4 שכן הוא גם הנוסח במכילתא.

העיקריות שישנם בליל התקדש חג - 'פסח מצה ומרור',⁷ שזה וודאי שיסוד מצוות האכילה שבלייל התקדש חג הוא בגדר של שלוש - פסח מצה ומרור, זה היסוד של השלוש שמתגלה ממצוות האכילה דאורייתא שיש בליל התקדש חג. [משא"כ מדרבנן היסוד הוא ארבעה שזה העומק של ארבע לשונות של גאולה שמתגלים במצות ארבע כוסות, וכמו שיתבאר לקמן].

שורש הג' הננים -

חן מהרשע ושורש הד' ננים שהרשע כלל

וא"כ, שורש השאלה של החכם היא על ה'שלוש'. ונתבונן להבין עמוק - בארבעה בנים שלוש מתוך ארבעה בנים השואלים יש בהם חיבור לצד הקדושה חוץ מן הרשע ש"המוציא עצמו מן הכלל" כלומר - ה'כלל' הוא ה'שלוש' והוא הוציא את עצמו במה שהוא רביעי מהכלל הזה.

ניתן את הדוגמא הבהירה מאד של הוציא עצמו מן הכלל מצד הקדושה [וכמובן, זה לא ה'הוציא' כפשוטו], יש לנו ג' אבות כדברי חז"ל "אין קורין אבות אלא לשלושה" אלא שיש אב רביעי שהוא דוד שהוא ייכלל ג"כ בכלל האבות, והרי דוד נולד מצד אביו מיהודה שאלו הם הארבעה בנים שהיה ללאה שע"ז נאמר בקרא שאחרי הבן הרביעי - "ותעמוד מלדת" שזה מהלך של ארבעה דתיקון [ומה שלאחר מכן היא מולידה את יששכר וזבולון זה כבר מהלך חדש של לידה], ומצד זה, מה שדוד מגיע מצד אביו מיהודה שהוא הבן הרביעי זה השורש לכך שהוא רגל רביעי שבמרכבה, אבל מצד אמו, הוא לא מגיע מהכלל ישראל אלא הוא בן גרים, וא"כ, זה בדיוק הפוך - הוא מגיע מ'הוציא עצמו מן הכלל' אבל זה הפוך בדיוק מ'ישראל מומר', כלומר - הרשע כשהוא הוציא עצמו מן הכלל הוא כופר בעיקר אבל דוד במה שהוא משורש גרים הוא מכניס את עצמו לכלל, וא"כ, יש כאן דבר והיפוכו שיש לו שורש אחד, זה

מהלכי השלוש שזניחת מנרים ומהלכי השלוש שנמתן תורה

לבאמת בפרטות בשורש היציאה ממצרים גופא התגלה בו המהלך של שלוש⁶, וכמה דוגמאות - הרי כשמשה רבינו מבקש מפרעה לצאת ממצרים הוא לא אומר לו שהכוונה היא לצאת שלא על מנת לחזור אלא "דרך שלושת ימים נלך במדבר" (שמות ח', כ"ג) - וזה ברור שה'דרך שלושת ימים' שאמר משה זה לא שיעור בעלמא שאומר משה בכדי להטעות את פרעה וכמו שהוא אמר שלשה כך היה יכול לומר יומים או ארבעה ימים וכדו', אלא השיעור של 'דרך שלושת ימים' כמו שמבאר המהר"ל כידוע שזה בבחינת הדין של 'לבוד' שעד ג' טפחים הוי לבוד ומשלושה ואילך כבר נעשה ניתוק, וזהו ה'דרך שלושת ימים נלך' שאז יעשה הניתוק ממצרים.

לבתכלית של יציאת מצרים שהיא ה'תעבדון את האלקים על ההר הזה" שזהו מדרגת מתן תורה גם שם היה מהלך של שלושה - "והיו נכונים ליום השלישי כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני" (שם י"ט י"א). וא"כ בסדר של יציאת מצרים מתגלה מהלך של שלושה. כלומר - היציאה ממצרים היא במהלכי שלושה וההכנה למתן תורה היא ג"כ במדרגת שלושה.

זה הגילוי של השלושה שבהכנה למתן תורה, אבל מלבד כך יש את כל ה'שלושה' שמנויים בגמ' שהתורה ניתנה בירחא תליתאי ע"י משה רבינו שהוא תליתאי לרחם [וכן ע"ז הדרך משאר הדברים המנויים שם], וכמו כן לענין המדרגה של לימוד התורה מבואר בגמ' בפסחים כידוע על אלו שעסקו בתורה - "איברי להו עגלא תילתא". אבל בכללות - אלו הם כמה דוגמאות של מהלך השלושה שהתגלה במתן תורה.

להדוגמא הברורה והפשוטה ליסוד הדבר שהיציאה ממצרים היתה במהלכי השלוש הוא במצוות האכילה

6 וכבר עמדו על כך המפרשים שלכאו' השאלה על עדות חוקים ומשפטים זה שאלה על כללות התורה כולה ואינה דווקא על היחס של יציאת מצרים, - אבל בפרטות, באמת התגלה שלוש דייקא ביציאת מצרים.

7 וה'כלי יקר' על הפסוק 'מה העדות והחוקים והמשפטים' מגדיר שלושה המצוות הללו - פסח מצה ומרור, נחלקים ל'עדות חוקים ומשפטים'.

עצמו מן הכלל כפר בעיקר' והרי שהוא הוציא עצמו מן הכלל וא"כ נשארו השלוש בנים ואין את המציאות של ארבעה בנים.

זה א"כ, עומק הגילוי שמתגלה ביציאת מצרים שיש כאן רק שלושה בנים והבן הרביעי הוא איננו שייך לקומה השלימה של הקדושה.

מדרגת יצחק שכנגד הד' בנים ומדרגת יוסף שכנגד הג' בנים

נתבונן ונבין, איפה השורש של הדברים - כמו שנתבאר לעיל, יצחק הוא בגימטריא ד' פעמים בן שכנגד הארבעה בנים, אבל כפי שנתחדד השתא, ביציאת מצרים מתגלה רק שלושה בנים - וזה גופא עומק שאלת החכם "מה העדות והחוקים והמשפטים" שזה שאלה על הג' מדרגות והיינו שהחכם משייך את עצמו למדרגת הג' בנים - חכם תם ושאינו יודע לשאול ללא הרשע שהוא הוציא עצמו מן הכלל וכפר בעיקר וא"כ הוא נבדל מהם.

שורש הדברים, יש את מדרגת יצחק שהוא ד' פעמים בן כנגד הד' בנים ויש מדרגה של יוסף שהוא כנגד הג' בנים וכמו שמסודר הרבה בדברי רבותינו, ג' פעמים בן עולה קנ"ז שהוא בגימטריא יוסף, והיינו שיצחק מצרף במדרגתו גם את מי שהוא אינו ראוי להיקרא בן והדוגמא הבהירה והשורשית שמתגלה אצל יצחק עצמו זה עשיו הרשע שכדברי הגמ' הידועה בפ"ק דקידושין הוא נקרא "ישראל מומר" שזהו ה' הוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר', אבל מכח יצחק עשיו גם מצטרף וזה מה שעשיו מבקש מיצחק ברכה - "הברכה אחת היא לך אביו" וכמו שאומרים חז"ל כידוע שזה היה בליל פסח שלכן יצחק אמר לעשיו "ועשה לי שני גדיי עזים" - אחד לפסח ואחד לחגיגה, ויצחק רצה לברך אז את עשיו, כלומר - כיון שיצחק הוא בגימטריא ד' פעמים בן, א"כ הוא לא מצרף רק את החכם התם וה' שאינו יודע לשאול' - ודייקא 'תם' שזהו יעקב 'איש תם' - אלא הוא מצרף גם את הרשע עמהם, זוהי מדרגתו של יצחק.

המציאות שמתגלה אצל הרשע שהוא עומד כחלק נפרד ממציאות הכלל.

אבל נתבונן להבין עמוק - כמובן שבשורש התורה הקדושה שהתגלה בהר סיני, נכללו שם כולם, החכם, הרשע, התם והשאינו יודע לשאול, וסימנך - במה שנאמר במדרגת מתן תורה 'חרות על הלוחות' ש'חרות' הוא ראשי תיבות חכם, רשע תם ושאינו יודע לשאול⁸. וא"כ במתן תורה היה את שלימות ההארה במה שכולם נכללו יחד והכנסת ישראל כולה חוזרים ומצטרפים.

מה שאין כן ביציאת מצרים שהרשעים לא היו מצורפים לכנסת ישראל וכדברי חז"ל כידוע על הפסוק "וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים" ש'חמושים' היינו אחד מחמש או אחד מחמישים וכו' ואילו הרשעים מתו במכת חושך, וא"כ, ביציאת מצרים עיקר המדרגה שמתגלה בבנים היא המדרגה של שלושה והרשע אינו בכלל.

האופן הזה מבואר בעומק במה שאומר משה רבינו לפרעה "דרך שלושת ימים נלך במדבר וזבחנו לה' אלקינו" ולאחר מכן לפני מכת ארבה - "בנערנו ובזקנינו נלך וגו' כי חג ה' לנו" ש'חג' הוא ראשי תיבות חסד גבורה. והיינו שמצד מדרגת הג' בנים, החסדים והגבורות מצורפים יחד שזהו הצירוף של שם הוי"ה של חסד עם שם הוי"ה של גבורה כמו שמוזכר בדברי האריז"ל שהובא לעיל, שאלו הם הב' פעמים הוי"ה שהם בגימטריא בן, אלו הם הג' בנים שמתגלה בהם צירוף החסד והגבורה.

אבל הבן הרביעי שהוא ג"כ ב' פעמים הוי"ה - זהו הוי"ה בניקוד אלקים שהוא הוי"ה של גבורה, ומהשורש הזה נולד דין עד כדי הפסולת שבמציאות הרשע שזהו הרשע מה הוא אומר...

אבל מ"מ א"כ, עיקר הבנים הם שלוש, והדבר פשוט גם מצד עצמו - שהרי הרשע מכח שהוא אומר 'מה העובדה הזאת לכם - לכם ולא לו לפי שהוציא

8 ודבר זה כתוב כמעט בשלימות במגלה עמוקות' אלא ששם זה כתוב בלשון הרמז שבאות ו'.

שמפורש בקרא "על מצות ומרורים יאכלוהו" - אין דין לאכול פסח מצה ומרור כל אחד כמצוה לעצמו אלא הדין הוא לאכול אותם כאחד "על מצות ומרורים יאכלוהו" ובעומק זה מתגלה בשיטת הלל שהיה כורך פסח מצה ומרור כאחת ואוכלם לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו, ועומק הדבר שלפי הלל יש דין לאוכלם כאחד, מתחדד כאן ההגדרה ביתר בהירות שהאכילה היא לא אכילה של ג' דברים אלא אכילה של שלושה דברים שמצטרפים בבת אחת מציאות של דבר אחד.

וא"כ, החכם שואל 'מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלקינו אתכם', וכמו שנתבאר שאלתו היא על בחינת מהלך השלוש שהמצוות נחלקים לג' חלקים, עדות חוקים ומשפטים.

והתשובה שעונים לחכם היא שהשלוש הם לא שלוש כפשוטו אלא שלוש שנעשה בהם מציאות של אחד וזה הגילוי בקרבן פסח שעל אף ש"על מצות ומרורים יאכלוהו" מכל מקום 'אין מפטירין אחר הפסח [=דייקא] אפיקומן' שהדין הוא שישאר טעם פסח בפיו והיינו שמכל ג' האכילות נשאר רק מדרגה של טעם וכיון שהאכילה נהפכת לאופן של טעם, הטעם הוא הכח שמצרף את שלשתן.

עומק ה'הקרה את שיניו' שנאמר ברשע

ולפי"ז במה שנאמר אצל הרשע - "מה העבודה הזאת לכם וכו' לפי שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים וגו' אילו היה שם לא היה נגאל" והיינו כמו שנתבאר שביציאת מצרים יצאו רק החכם התם והשאינו יודע לשאול ואילו הרשע מת במכת חושך וזה מה שאומרים לו 'אילו היה שם לא היה נגאל'.

אבל מה העומק של 'ואף אתה הקהה' [-מלשון קהות] את שיניו? - כאשר האדם אוכל ישנם שני שלבים באכילה, השלב הראשון של האכילה

ולכן גלות מצרים התחילה מלידתו של יצחק כי מכחו מצטרפים כל הד' בנים, ולעומת כך ב'אלה תולדות יעקב יוסף', ביעקב נאמר "ויעקב הלך לדרכו" ואילו עשיו הולך לארץ שעיר שהוא נבדל מיעקב, וא"כ, מדין יעקב מצרפים את החכם התם ושאינו יודע לשאול. - זהו 'אלה תולדות יעקב יוסף' שיוסף הוא בגימטריא ג' פעמים בן שהוא מצרף רק את מדרגת הג' בנים ולא את המדרגה של ד' בנים.

וא"כ, כאן מונח עומק החילוק בין מדרגתו של יצחק למדרגתו של יוסף, ולפי"ז נחזור לשאלת החכם - "חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלקינו אתכם" כלומר - הוא מתיחס בשאלתו לחלוקה של ג' חלקים וא"כ בעומק הוא שואל מה השורש של החלוקה של השלוש - שהיא זאת שמולידה את הג' בנים, חכם תם ושאינו יודע לשאול, זולת הרשע שהוציא עצמו מן הכלל.

עומק התשובה לחכם - השלושה מצטרפים להיות אחד

"ואף אתה אמור לו" כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", כלומר, שעל אף שבעומק המצוה בליל התקדש חג היא לאכול שלושה דברים - פסח מצה ומרור, אבל לבסוף נשאר טעם רק מדבר אחד שזהו הקרבן פסח שהוא העיקר, והיינו שכיון שבקרבן פסח נאמר "על מצות ומרורים יאכלוהו" לכן עיקר הטעם שצריך שישאר הוא הטעם של הפסח¹⁰, והיינו שביסוד הדין דאורייתא אף שיש מצוה של "על מצות ומרורים יאכלוהו" אך אין דין שישאר טעם מצה וטעם מרור בזמן שביהמ"ק קיים [וכבר שאלו זאת המפרשים למה אין דין כזה שישאר טעם מצה וטעם מרור].

מה עומק הדבר שצריך שישאר רק טעם אפיקומן של הפסח? - כשיש לנו מצוה של פסח מצה ומרור זה לא במהלך של ג' מצוות כפשוטו אלא כמו

9 ובלשון המכילתא 'אף אתה פתח לו בהלכות הפסח'.
10 והשתא שאין בידינו פסח נאמר דין אפיקומן על המצה שישאר טעם מצה בפיו.

בעומק שהרשע נבדל מהאכילה של 'על מצות ומרורים יאכלוהו'.

עומק התיקון של הארבעה בנים מכח תקנת ד' כוסות

לפי"ז - חשבון הדברים ברור - מדאורייתא המצוה היא לאכול ג' דברים, פסח מצה ומרור¹⁴ ואין כח של רביעי באכילה, אבל מדרבנן יש תיקון של כח של רביעי גם באכילה עצמה מדין 'שתיה בכלל אכילה' כדברי הגמ' הידועים ביומא ועוד שזהו מצות ארבעה כוסות שתיקנו חכמים, כלומר, מה שמדין האכילה נאמר אצל הרשע 'אף אתה הקהה את שיניו' והוא בגדר 'הוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר' שהוא נבדל ממציאות הצירוף של החכם - תם - שאינו יודע לשאול. אבל מדין התקנה דרבנן של ד' כוסות גם הרשע נתקן וזהו הד' לשונות של גאולה.

התיקון של הבן הרשע צמה שסמוך לחכם

וכמו שמבואר להדיא באריז"ל ועוד, שהרי לכאור' הסדר של הבנים בהגדה היה צריך להיות חכם, תם, שאינו יודע לשאול ולאחר מכן רשע ומדוע הרשע נמצא סמוך לחכם, ומה שמתבאר - היא גופא, אם הרשע היה אחרון באמת לא היה לו תיקון אלא הוא היה נשאר ועומד כנבדל לעצמו, ומה שסידרו אותו אחר החכם שזהו הכח של 'כולם בחכמה איתברירו' שכח החכם הוא לברר את חלקי הרע ולהעלות אותם לטוב, ולכן הסמיכו את הרשע לחכם ע"מ לתקן את הרשע - כך אומר האריז"ל במפורש.

כאן מונח כל מהלך הדברים שנתבאר השתא - מצד המהלך הפשוט של שלושה, באמת יש רק חכם תם ושאינו יודע לשאול והרשע לא מצורף, אבל בכחו של החכם ששואל 'מה העדות והחוקים והמשפטים' שזה גופא שאלתו, מה התפיסה של השלוש, מה

כשאכילת האדם היא כראוי¹¹ הוא ב'שינים טוחנות' טחינת השיניים את האוכל, ולאחר מכן כסדר צורת האכילה שהמאכל נכנס לבית הבליעה שאז יש מציאות הטעם.

והרי כמו שנתחדד המקום שמתחברים הפסח מצה ומרור זה במקום הטעם, שהרי במקום האכילה החיבור ביניהם הוא עדיין אינו שלם, ואף להלל שיש חיבור באכילה עצמו ע"י שהוא כורכן ביחד ואוכלם אבל זה עדיין מוגדר כג' דברים - פסח מצה ומרור - אבל הגילוי שהם חוזרים ומתאחדים והופכים להיות אחד זה מתגלה ב'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן' שדייקא יש דין בפסח שישאר בו טעם פסח בפיו ואין צורך שישאר בפיו טעם מצה ומרור, כי שם הם מתאחדים יחד.

ונמצא שמקום אחדותם הוא לא במקום אכילתם בשיניים אלא עיקר¹² מקום אחדותם הוא בחיבורם בטעם.

והרי כמו שאומרת הגמ' שצריך טעם מצה וטעם מרור¹³ כלומר שצריך שזה יגיע למדרגת טעם ולא סגי בבליעה שהיא בבחינת של 'הלעיטני נא' שזה חלקו של עשיו הרשע, הפסולת של הבן הרביעי שיצא מיצחק כמו שנתחדד.

וא"כ, זה החיבור שמתגלה במדרגת השלוש שמתחברים יחד במדרגת הטעם אבל הרשע שאינו מתחבר עם שלושת הבנים אלא הוציא עצמו מן הכלל וכפר בעיקר, אצלו הפסח מצה ומרור הם שלוש אכילות שכל אחת היא מציאות נבדלת לעצמה, ואצלו האכילה היא רק 'הלעיטני נא', א"כ אצלו אכילתו נשארת במקום השיניים ואינה משתלשלת למקום בליעת הפה שהוא מקום הטעם.

ולכן נאמר אצל הרשע 'ואף אתה הקהה את שיניו' כלומר - כיון שאצלו האכילה נשארת אכילה של שיניים בלי הגעה למציאות של טעם, זה הסיבה

11 אם זה לא באופן של 'הלעיטני נא' שזהו אכילתו של עשיו - אדום.

12 ומדגישים 'עיקר', כי יש אחדות גם במקום האכילה שזהו ה'כורכם כאחד'.

13 ע' בגמ' בפסחים דף קט"ו ב' ובגמ' בברכות דף ל"ח ב'.

14 יש עוד מצוה שמתקיימת דוקא בפה שזהו הסיפור יציאת מצרים שזה דין רביעי שבפה, אבל זה לא מדין של אכילה, וא"כ אף שמדאורייתא מתגלה כח של רביעי בסיפור יצי"מ וזהו 'לחם עוני' - שעונים עליו דברים הרבה, אבל זה לא כח רביעי מדין אכילה אלא מדין סיפור.

בסוד דוד שהוא רבן של בעלי תשובה כדברי חז"ל, שע"ז מבואר בגמ' בברכות כידוע "במקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד", ועי"כ מתגלה שהרשע מכח התשובה שהוא עושה - לא רק שהוא שב בתשובה אלא הוא משיב את החכם - תם - שאינו יודע לשאול, הוא משיב את כולם יחד והוא מעלה אותם למדרגת ה'אחד'.

וזה הגילוי של 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן' שאעפ"כ שותים אחריו את הכוס השלישי ואת הכוס הרביעי, ועי"כ כל הארבעה בנים מצטרפים חד.

כאן מונח עומק שאלתו של החכם ועומק התשובה שמשיבים לחכם, עומק התשובה שמשיבים לחכם היא בזה שמסמיכים אליו מיד לשאלתו את ה'רשע' מה הוא אומר" שבזה גופא מונח עומק התיקון של הרשע כמו שנתחדד, זוהי עומק התשובה שמשיבים לחכם, שהכל חוזר ונכלל בבת אחת וחוזר למציאות ה'אחד'.

ונמצא שבתשובה לחכם ישנם שני מהלכים כמו שנתחדד, מהלך הראשון של תשובה לחכם הוא 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן' שזה מהיסוד שנשאר רק טעם פסח ולא טעם מצה ומרור שזה מכח ששלושתם חוזרים ומתאחדים כדוגמת הענפים שחוזרים לשורשם שהם אחד, זה הבחינה של שלושה שחוזרים לאחד.

אבל בעומק יותר במה ש'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן' ואעפ"כ שותים לאחר מכן יין - ובמה שמסמיכים את שאלת הרשע לשאלת החכם ותשובתו, כאן מונח עומק תיקון הרשע שנתקן עם הצדיק - הוא נתקן עם החכם - תם - שאינו יודע לשאול. ובוזה מתגלה המדרגה של שורש התיקון.

**שורש התיקון של 'ראשו של עשיו קצור נמערה'
שמקביל לגדלות המוחין צליל פסח**

ובעומק - מדין 'ואת עצמות יוסף לקח עמו' שהם

שמשיבים לו הוא שבעומק זה לא שלוש, ראשית, בעצם זה שהרשע סודר אחריו א"כ, יש כאן עליה למציאות הרשע, אבל יתר על כן, הרי מכח המצוה דרבנן של שתיית ד' כוסות מתגלה בעומק שעל אף ש'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן' שיש דין לא לאכול שום דבר בשביל שישאר טעם פסח ומכל מקום שותים את הכוס שלישי של ברכת המזון ואת הכוס הרביעי שגומרים עליו את ההלל אחר אכילת האפיקומן, כלומר - מתגלה כאן שהשתיה שהיא במדרגת ארבע - ארבע כוסות, היא יכולה להיות אחרי אכילת האפיקומן.

ובזה מתגלה שמכח הדרבנן מתקנים גם את מציאות הרשע שהוא יכול להצטרף.

וזה גופא התשובה שמשיבים לחכם בעומק - משיבים לו ראשית, שבאמת השלוש הם לא נשארים במדרגה של שלוש אלא הכל מתאחד במדרגה של 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן' ע"י הטעם. אבל יתר על כן שכיון שלאחר החכם מיד מגיע ה'רשע' מה הוא אומר, א"כ עומק הדבר שמתגלה כאן הוא שהרשע נכלל יחד עם הארבעה בנים - שזה מכח הארבע לשונות של גאולה והגילוי של זה הוא במה שבדין השתיה של הארבע כוסות שהם כנגד ד' לשונות של גאולה לא נאמר הדין של 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן' ואף שאסור לשתות שאר משקין מ"מ מחוייבים לשתות את ה'ב' כוסות אחרונים לאחר אכילת אפיקומן, זה העומק שמשיבים לחכם שהתפיסה היא לא המדרגה של שלוש אלא היא המדרגה של ארבע.

עומק העליה של הרשע כשנהפך לנעל תשובה

ובעומק, כדברי הגמ' הידועים במועד קטן דף ט"ז שהגילוי של מדרגת הארבע הוא בדוד המלך שנקרא 'ראש השלישים' וכדברי הגמ' שם שהוא 'ראש לג' אבות', כלומר - הוא לא רביעי מדין רביעי שהוא אחרון אלא מתגלה הרביעי שמחבר את שלשתם

זה עומק התשובה שמשיבים לחכם שמכח כך כולם חוזרים ונכללים יחד, וזה הגילוי במה שהחכם והרשעים מצטרפים יחד אהדדי כמו שנתבאר.

כאשר זה מתגלה מצד הקלקול זה מה שבחטא העגל מתחילה הרגו את חור וע"י כן נשתלשל מעשה העגל שמכח כך פחד אהרן שיהרגו גם אותו. - חור ר"ת חכם ורשע, כלומר - שם במדרגת העגל נפל הצירוף של החכם והרשע.

אבל בליל התקדש החג מכח התקנה דרבנן של ד' כוסות שכנגד ד' לשונות של גאולה שמאיר ההארה של ארבעה בנים - ומאיר המדרגה של יצחק שנולדו מכחו יעקב ועשיו התם והרשע, ומכח יצחק שהוא בבחינת החכם מצטרפים כולם יחד אהדדי, זה עומק התיקון שבשאלת החכם ובתשובת החכם.

מה שמשיבים לחכם בתשובה הוא ש"כנגד ארבעה בנים דברה תורה" שהמהלך הוא לא רק מהלך של שלוש, כי הארבעה בנים מצורפים כולם יחד.

חליהו בגימטריא בן - בחינת הן החמישי

והתיקון הזה, זה השורש של התיקון שמתגלה בד' לשונות של גאולה, וכשיושלם התיקון השלם הם יושלמו לה' לשונות של גאולה¹⁵ שזהו הכוס החמישית של אליהו שבא מדין הספק - המחלוקת אם שותים כוס חמישית או לא, שהיא כנגד הלשון האחרונה של הגאולה העתידה, וכידוע אליהו הוא בגימטריא בן, שאליהו הנביא כבר מגלה מהלך נוסף במהלכי הבן.

וכאשר מצרפים את מדרגת הבן הנוסף, זה עולה מ-ר"ח שהם ד' פעמים בן ל-ר"ס שזה עשרה פעמים הוי"ה, שזה כבר תיקון שלם של הגאולה העתידה, אבל זה עדיין לא מונח בגילוי בשאלת החכם ובתשובתו, אבל אצל החכם מתברר המדרגה של 'כנגד ארבעה בנים דיברה תורה'.

הוציאו עמם ממצרים זה מדין שיוסף הוא ג' פעמים בן כמו שהוזכר שזהו החכם - תם - שאינו יודע לשאול.

אבל מדין יצחק שהוא למעלה מיוסף שהוא ד' פעמים בן יש כאן שורש של תיקון לעשיו שזה הגילוי שראשו של עשיו נקבר במערה, כלומר - שהרי כידוע בפסח מגיעה מדרגת גדלות המוחין שבאה לפני קטנות המוחין, והרי ידועים דברי הנצי"ב שעשיו שנאמר בו 'איש שעיר' היינו שאצל כל אדם כל עוד שלא גדלו השערות הוא נקרא קטן וכשהשערות גדלים הוא נקרא גדול אבל עשיו שהוא היה 'איש שעיר' כלומר שהיה לו סימני גדלות מזמן לידתו. ולכן הוא נקרא עשיו מלשון עשוי וגמור.

ובעומק, "כי אח עשיו ליעקב את יעקב אהבתי ואת עשיו שנאתי", מצד הקלקול נאמר "את יעקב אהבתי ואת עשיו שנאתי" אבל מצד התיקון נאמר "כי אח עשיו ליעקב" כדברי האריז"ל כידוע, וא"כ, מצד התיקון מתגלה בו כבר מדרגת הגדלות בזמן הקטנות - וזה הסוד של הארת הפסח שבמקום שיבוא סדר שקודם בא הקטנות ולאחר מכן גדלות, בעשיו מתגלה הגדלות שקודם הקטנות, זה עומק התיקון שמתגלה ביציאת מצרים, וזהו 'ראשו של עשיו קבור במערה' - ראשו של עשיו, כלומר הגדלות שהוא ראש שהוא בבחינת מוחין גמורים ולא מוחין שהם מושפלים למדרגת גופא, זהו 'ראשו של עשיו קבור במערה'.

ובזה מתגלה מדרגת יצחק שהוא ד' פעמים בן ולא כמו מדרגת יעקב - יוסף שיוסף הוא בגימטריא ג' פעמים בן שאלו הם החכם, תם ושאינו יודע לשאול בלא שכוללים את הרשע עמהם, אבל מכחו שלו יצחק כוללים חכם - רשע - תם - ושאינו יודע לשאול, וזהו "הברכה אחת היא לך אבי" שבקש עשיו להתברך מיצחק בליל פסח, ואת אותו כח של "הברכה אחת היא לך אבי" אנחנו ממשיכים בכל ליל פסח במה שאנחנו מסמיכים את הרשע לחכם כמו שנתבאר.

הבן הרשע

שדבריו של הרשע דייקא נאמרו ביחס לעבודה של קרבן פסח, משא"כ בזמן הזה משחרב הבית שאין לנו קרבן פסח, אין חשש לומר את הלשון "כמה טורח פסח זה" כי דברי הרשע לא קאי רק על קרבן פסח.

וא"כ, בכללות 'העבודה' קאי על כל עבודת הלילה הזו ובפרטות יותר זה קאי על הקרבן פסח, אבל בהרחבה יותר זה לא קאי רק על ליל פסח עצמו אלא כלשון הירושלמי בשאלת הרשע (פסחים פ"י ה"ד) "מה העבודה הזאת לכם - מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה" - כלומר ששאלת הרשע לכאן היא לא בדווקא על הליל פסח אלא על כל מהלך ההכנה שקודם החג "בודקין לאור הנר בחורים ובסדיקין" ובמה שמנגקים את הבתים וכו' שזה דבר שיש בו טורח יתירא להכין את הבית באופן שיתקיים ה"לא יראה לך חמץ ושאור בכל גבולך", כל יראה ובל ימצא, ולפי"ז שאלת הרשע היא על ההיקף של כל הטורח והעבודה שמכינים וטורחים קודם הפסח לצורך החג.

ובדרך רמז, במילה טורח עצמה רמוזים כל הד' בנים - חכם, רשע, טיפוש,¹⁶ ושאינו יודע לשאול, וא"כ רמוז בטורח כל ארבעת הבנים.

וכמו שחידדנו, הטירחא הזו מתגלה כבר מערב פסח ודוגמת הדבר הוא מה שנאמר לדינא כמו שמבואר בירושלמי ותוס' מביאים את זה בתחילת מסכת פסחים שעל אף שאשה נאמנת באיסורים אבל לגבי בדיקת חמץ עדיין יש חשש בדבר מחמת מה שמבואר בירושלמי - "נשים עצלניות הן", ואמנם יש בזה את שיטת המאירי שמסביר את הירושלמי להיפך, שאופן פעולתם הוא לאט וביסודיות ודייקא הם 'דייקי שפיר' והם נאמנות על בדיקת חמץ, אבל זה לא הפשטות בלשון הירושלמי 'נשים עצלניות הן' ולא כך הבינו התוס' בדבריהם ש'עצלניות' היינו מחמת שיש טורח מרובה ולכן נשים אינם נאמנות בבדיקת חמץ.

16 שלפי לשון הירושלמי והילקוט הוא לא נקרא תם אלא טיפוש.

'רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו, ולפי שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי מצרים, לי ולא לו אילו היה שם לא היה נגאל", לפי רוב הלשונות בדברי חזל הסדר של הארבעה בנים הוא שהרשע נסמך לחכם, אבל בילקוט שמעוני הסדר הוא חכם ולאחריו טיפוש שהוא התם, [שהוא הנקרא בל' הירושלמי טיפוש וכך הועתק בילקוט שמעוני], ולאחר מכן רשע ושאינו יודע לשאול. ומ"מ, הסדר הפשוט כמו שמובא במכילתא ובהגדה דידן - חכם ורשע.

והרשע שואל "מה העבודה הזאת לכם" - ומקורו הוא הפסוק בפרשת בא "והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם" שזה נאמר שם ביחס למצות קרבן פסח, ושם התשובה שנאמר - "ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל", זה השאלה והתשובה כפי שנאמר בתורה.

אבל לרשע, כשהוא אומר 'מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו, ולפי שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר' הלשון שנאמר בו בהגדה 'ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים' זהו הלשון שנאמר בתורה לגבי ה'שאינו יודע לשאול', אבל מה שנאמר בתורה בתשובה על שאלת 'מה העבודה הזאת לכם' הוא 'ואמרתם זבח הוא לה'.

ג' ההצננות של 'העבודה' שנשאלת הרשע

שרשי הדבר, מיהו הרשע ומה מהותו - שורש העבודה שעליה שואל הרשע 'מה העבודה הזאת לכם' זה קאי כפשוטו על כל העבודה של ליל פסח, אבל בפרטות - כמו שאומרים חלק מהמפרשים - שהרי מובא בפוסקים בשם הרוקח שאין ראוי לומר "כמה טורח פסח זה" כי אלו הם דבריו של הרשע 'מה העבודה הזאת לכם', אבל מחדד ה'חק יעקב' (סימן תס"ט סק"ג) וכך מבואר בשו"ע הרב (שם, ס"ה)

חלק משיטות הראשונים¹⁸ זה קאי דווקא על חג הפסח שהלכותיו מרובים, ובעומק יסוד הדין שלהם הוא אחד, כידוע, ומ"מ, כיון ששלושים יום קודם החג מתחילים דיני בדיקת חמץ, שהרי סידרנו ג' שלבים בשאלת הרשע, כל הטירחא של ליל התקדש החג, הטירחא ששייכת לקרבן פסח שכבר מתחילה מי"ד¹⁹, ויתר על כן, 'מה העבודה הזאת לכם' קאי על כלל העבודה של הזהירות מחמץ בפסח שלצורך כך נתקן מדרבנן מצות בדיקת חמץ שמתחילה שלושים יום קודם החג, ואז הרשע היה מת, זהו 'אילו היה שם לא היה נגאל'.

גדר שאלת הרשע - 'צא צטרוניא'

אנתבונן להבין ביתר עומק - הרי הראשונים מחדדים שבעצם על אף שיש לנו את השאלות של מה נשתנה שלפי רוב הנוסחאות הם ד' שאלות, אבל זה לא קאי על כל הארבעה בנים, שהרי הרשע אינו בא לשאול שאלה אלא הוא בא ב'טרוניא', ולכן בעומק מחדדים הראשונים, אין תשובה לבן הרשע, לא משיבים לו תשובה ומה שאומרים לו זה שכיון שהוא אמר 'לכם' דהיינו 'לכם ולא לו' שבזה הוא הוציא עצמו מן הכלל וכפר בעיקר, לכן אומרים לו אילו היית שם לא היית נגאל.

אם לרשע היתה שאלה, היו משיבים לו תשובה אבל אם אין שאלה - אין גם תשובה.

הגילוי של 'שאלה חשה מאת רעותה' - שלא ע"מ להשיב

אעומק הדבר, הרי בלשון הקודש מונח במילה שאלה שני מושגים, יש שאלה במשמעות של שאלה ותשובה - שואל ומשיב - "שלושים יום קודם החג שואלים בהלכות החג", ויש עוד אופן של שאלה שזהו אחד מהד' שומרים - שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר, שהוא שואל חפץ מחבירו ולאחר מכן הוא משיב לו.

וא"כ, המהלך של הטורח מתחיל כבר קודם התקדש החג, ולסיכום הדברים - יש כאן שלושה מהלכים מהי 'העבודה' שעליה שואל הרשע 'מה העבודה הזאת לכם'.

או על העבודה הכללית של ליל התקדש החג.

או על העבודה של קרבן פסח עצמו - שהוא כבר מתחיל מי"ד.

או על העבודה שקודמת לכך שהיא כל סדר הטירחא יתירא לצורך ההפקעה של החמץ.

וא"כ, יש כאן שלוש הבחנות ושלושת ההבחנות הללו מקבילים לשלושת הזמנים - ליל התקדש החג, יום י"ד, ומה שקודם לכך בהכנות לפסח, וע"ז באה שאלת הרשע.

מיתת הרשעים זמכת חושך - שלושים יום קודם החג

אבעומק, כמו שהסבירו המפרשים¹⁷, מהו 'אילו היה שם לא היה נגאל' - כפשוטו ההגדרה היא שהרשע לא היה ראוי להיגאל, אבל בעומק יותר 'לא היה נגאל' היינו שהוא היה מת בשלושת ימי האפלה שהיו בזמנת חושך, ובהקבלה למה שנאמר השתא - הרי כידוע, בעשרת המכות היו בין מכה למכה שלושים יום, וא"כ, עולה מכך שמכת חושך היתה שלושים יום קודם ליל התקדש החג שבו היתה מכת בכורות, ונמצא שהרשע היה מת במצרים עם תחילת השלושים יום שקודם החג וע"ז נאמר 'אילו היה שם לא היה נגאל'.

ארי דין פסח ביסודו מתחיל שלושים יום קודם החג, שאלו הם השני דינים היסודיים שנאמרו בשלושים יום קודם החג, הדין הראשון הוא לדיני בדיקה כדברי הגמ' הידועים שהיוצא בשיירה ומפרש בים, אם יוצא תוך שלושים יום חייב בבדיקה וקודם לכן אינו חייב בבדיקה, והדין השני - "שלושים יום קודם החג שואלים ודורשין בהלכות החג" שלפי

18 שיטת הריטב"א ועוד.

19 וק"ו בפסח מצרים שנספו עוד ד' ימים של ביקור.

שני המהלכים של שאלה שמתגלים ציניחת מנרים

ונמצא שהיו שני מהלכים של גאולה ממצרים, המהלך הפשוט הוא מדרגת קדושת הבכורה של "בני בכורי ישראל" שהיה בליל התקדש החג - "בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל" ומצד כך - "כאן הבן שואל", זה מדרגה אחת של יציאה ממצרים, שאלה דקדושה, ותשובה דקדושה - "עבדים היינו לפרעה במצרים" - שהקב"ה נגף את בתי מצרים ואת בתי ישראל הציל, זה השורש של שאלה ותשובה, וזה כל צורת ליל התקדש החג, כמו שמבואר שבאין לו בנים אשתו שואלתו ואם אין לו אשה הוא שואל את עצמו, זה מהלך היציאה מדין מכת בכורות, ודייקא 'בנו שואלו' כי במכת בכורות נתקדש שורש הבן דקדושה של שזהו הבכור, זה שורש השאלה ותשובה דקדושה של 'וכאן הבן שואל'.

אבל יש כביכול עוד כח של שאלה שיצא ממצרים שזהו כח שהוא באיתכסיה, בסתר, זהו "ושאלה אשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב ושמלות" שהיא לא שאלה על מנת להשיב את הדבר, וא"כ זוהי שאלה שאליבא דאמת היא רק 'דמוי' של שאלה אבל באיתכסיה באמת איננה שאלה, ומכח כך הדברים הללו יוצאים ממצרים באיתכסיה ואינם יוצאים בגילוי.

והשורש הזה זהו השורש של שאלת הרשע, וכמו שחידדנו בתחילת הדברים - ישנם ג' שלבים בשאלת הרשע, שאלה על ליל התקדש החג, שאלה על קרבן פסח שהוא מי"ד, ויתר על כן שאלה על כל הטורח של שלושים יום קודם החג. - וע"ז אומרים לו 'אילו היה שם לא היה נגאל'.

החלק הזה הוא חלק נוסף ששייך בעומק למדרגת הרשע שעל זה הוא שואל 'מה העבודה הזאת לכם'.

נחדד לאט לאט את ההגדרות, אבל הנחנו כאן את היסוד - יש שני מהלכים של שאלה שמתגלים ביציאת מצרים, מהלך אחד של שאלה ותשובה מדין המכה העשירית - מכת בכורות ומהלך אחד מדין מכת חושך שזה שייך לרשע וזה שייך ל'ושאלה אשה

והרי ביציאת מצרים נאמר בקרא 'ושאלה אשה מאת רעותה וגו' כלי כסף וכלי זהב', וא"כ, ביציאת מצרים היתה 'שאלה' ששאלו ממצרים חפצים, אבל באמת השאלה הזו היתה שלא על מנת להשיב, שהרי אלו הם דברי משה שאומר לפרעה "דרך שלושת ימים נלך במדבר" שזה היה בכדי לגנוב דעתו של פרעה אבל באמת הכוונה היתה ללכת על דעת שלא לשוב, וממילא אם לא שבים, גם לא משיבים את הכלים שלקחו ממצרים, וקל וחומר שלאחר מכן היה קריעת ים סוף שהממון הזה הפך להיות הפקר הן מדין 'כיבוש מלחמה' והן מדין 'זוטו של ים'²⁰ או שלפחות הממון הוא באופן שיש בו היתר זכיה לישראל.

וא"כ, אף ששואלים כלי כסף וכלי זהב ושמלות מן המצרים, אבל אי"ז שאלה על דעת להשיב אותה אלא זה הערמה בעלמא על מנת להוציא את החפצים מהמצרים. ולפי זה - אם יש כאן 'שאלה' של כלי כסף וכלי זהב שהיא לא על דעת להחזיר אותם, כמו כן יש מהלך שיש כאן שאלה שהיא לא במהלך של שאלה ותשובה, כלומר - מדין מה שנשאר במצרים שזה כח הרע שנשאר במצרים, זה אותו כח של שאלה שכביכול אין לה תשובה כלשון הש"ס 'וזו שאלה שאין עליה תשובה' וא"כ בעומק, זה לא שאלה, שאלה שאין עליה תשובה היא לא שאלה.

ובעומק, מצד התיקון נאמר 'וכאן הבן שואל מה נשתנה הלילה הזה' וכו' והאב משיב 'עבדים היינו לפרעה במצרים' - זה המדרגה של מה שמוציאים ממצרים, זה סוד הגאולה שיצאנו ממצרים שהיא במהלך של שאלה שיש תשובה שמשיבים לשאלה.

אבל הקלקול של מצרים שזה כח הרע שנשאר במצרים, זה אותו עומק של 'שאלה שאין עליה תשובה', והרי כדברי חז"ל, מהיכן ידעו בני ישראל היכן נמצאים המטמוניות של המצרים? - ממכת חושך, שמכח כך הם שאלו והוציאו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות.

20 ולא ניכנס כאן להגדרות, אבל בהגדרה הכוללת הממון הפך להיות הפקר.

והשאלה המתגלה היא שאלה של 'כסות עיניים' להיכנס עמהם בדברים אבל אין כאן בעצם מציאות של שאלה, זוהי ההגדרה של שאלת הרשע.

ויתר על כן, בעומק יותר - כמו שכבר דנו הראשונים, רש"י הרא"ש ועוד²³ בהבדל בין החכם לרשע שהחכם שואל 'מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציווה ה' אלקינו אתכם' והרשע שואל 'מה העבודה הזאת לכם', יש כאן שינוי שהחכם שואל על 'עדות חוקים ומשפטים' והרשע שואל על 'העבודה' ויש כאן שינוי שבשאלת החכם נאמר 'ציוה אתכם', נאמר 'ציוה' ונאמר 'אתכם' ואילו אצל הרשע לא נאמר 'ציוה', ונאמר 'לכם' במקום 'אתכם'.

ההנדל צין אפיקורס שמיצין לו לרשע שאין משיצין לו

אבל בעיקר הדבר שמבואר בהגדה על דברי הרשע - "מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו, כיון שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר", יש להתבונן ולהבין, כמו שחידדו כבר המפרשים - הרי יש בני אדם שבאים לשאת ולתת ולדון בנקודות של אמונה²⁴ ועונים להם על שאלותיהם, וכמו שמבואר במשנה באבות 'דע מה שתשיב לאפיקורס' שזה באופן שיש לו שאלה שמשיבים עליה, ואילו כאן נאמר "כיון שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר" שאין משיבים לו מכח שהוא 'כפר בעיקר', איפה מונח העומק שמכחו מתגלה ה'כפר בעיקר'? וביחס למה שנתבאר קודם לכן - אם הוא היה בא לשאול שאלה באמונה א"כ, זו שאלה שיש עליה תשובה אבל בעומק כמו שנתבאר, הוא לא בא לשאול שאלה, זה רק 'כסות עיניים' של שאלה בגדר 'להיכנס עמהם בדברים' אבל אין כאן בעצם שאלה, וזה העומק של ההגדרה שהוא כפר בעיקר כיון שבשאלת הרשע לא מונח אחת מן השאלות שיש עליהם תשובות אלא זה שאלה שאין עליה תשובה מצד הקלוקל שהיא הנקראת כפירה, אם אפשר להשיב, ע"ז נאמר 'דע מה שתשיב לאפיקורס'

מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב ושמלות' - מדרגת 'שאלה שאין עליה תשובה'.

עומק יניקת הרשע - מהמקום של ה'שאינו יודע לשאול'

נתבונן ונבין - כמו שנתבאר, יש שני מהלכים יסודיים בחז"ל היכן הוא מקומו של הרשע, למהלך אחד, הוא סמוך לחכם, וזה מה שנתבאר בשיעור הקודם מיסוד דברי האריז"ל שהרשע נסמך לחכם בכדי שיהא לו ע"י החכם תיקון פורתא.

ובמהלך הנוסף - הרשע נסמך ל'שאינו יודע לשאול', ויתר על כן כמו שנתחדד - התשובה שנאמרת לרשע 'ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים' היא התשובה שנאמרה בתורה ל'שאינו יודע לשאול', ועומק הדברים לפי מה שנתבאר - מלבד המהלך שיש לרשע שבו הוא שייך לחכם, יש לו מהלך נוסף שבו הוא שייך ל'שאינו יודע לשאול'²¹, 'ושאינו יודע לשאול את פתח לו', וכפשוטו, הוא חלוק מהרשע, שאצלו כיון שהוא לא יודע לשאול לכן הוא לא שואל כלל משא"כ הרשע שכן שואל - "מה העבודה הזאת לכם", אבל בעומק הרשע יונק מאותו מקום של ה'שאינו יודע לשאול' כיון ש'מה העבודה הזאת לכם' זו לא שאלה אלא 'טרוניא' - זה בגדר 'להיכנס עמו בדברים' כלשון חז"ל אבל זה לא שאלה בעצם, ובזה הוא סמוך ל'שאינו יודע לשאול', ומתגלה כאן שני פנים לכך שאין כאן שאלה, כפשוטו אין כי הוא לא יודע לשאול ולכן הוא לא שואל, ובעומק אין כאן שאלה כי זה טרוניא בעלמא של 'מה העבודה הזאת לכם' - וכידוע היסוד של ר' חיים הלוי שעל שאלות יש תשובות ותירוצים, אבל על תירוצים אין תירוצים... - וכמו שהסבירו המפרשים²² שזה הגדרת שאלת הרשע.

ונמצא א"כ, שבעומק הרשע משתייך ל'שאינו יודע לשאול' כי מונח כאן 'איתכסיא' של מציאות השאלה,

23 והוזכר בשיעור הקודם.

24 וזהו "נשאת ונתת באמונה שכפשוטו זה מתפרש על משא ומתן אבל בעומק המכוון הוא - האם דנת על נקודות של אמונה.

21 יש מהלך נוסף שהרשע שייך לתם - בין אם הוא נמצא לפני התם ובין אם הוא נמצא אחרי התם.

22 כל אחד בלשונו שלו.

לכל הימים טובים מהפסוק "ביום השמיני עצרת תהיה לכם" (במדבר כ"ט, ל"ה) אבל בפרטות מתגלה ה'לכם' בפסח דייקא בדין של 'בעינין טעם מצה וליכא' (ברכות ל"ח ב') וזהו משום הפנים שיש למצה שהיא זכר לחירות שיצאו ממצרים, וכמו"כ בפסח בעינין טעם פסח,²⁶ ועומק נקודת הדבר - ה'לכם' שמתגלה בחג הפסח הוא באכילת הפסח ובאכילת המצה חוץ מהמרור שהוא זכר למרירות, וא"כ באכילת פסח ובאכילת מצה מתגלה העומק של ה'לכם'.

והרי הגמ' (הוריות דף י') דורשת את הפסוק "כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם" שזה קאי על שני בני אדם שאכלו קרבן פסח שמי שאכל לתאבון נתקיים בו "צדיקים ילכו בם", ופושעים יכשלו בם" קאי על זה שאוכלו לשום אכילה גסה. וע"ז קאי שאלת ר"ל שם "רשע קרית ליה נהי דלא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהא קאכיל". וא"כ מבואר בגמ' ש'פושעים יכשלו בם' נקרא רשע - והרי יש נידונים שלימים מתי אדם נקרא רשע לענין הדין שרשע פסול בעדות או לשאר דיני התורה - אם כשעובר באיסורים של לא תעשה הוא נקרא רשע, אבל ביחס לפרט דידן השתא, מה הגדר של הרשע שנאמר כאן בהגדה "רשע מה הוא אומר" - הוא אותו רשע שאוכל את הפסח כאכילה גסה, שעליו נאמר "פושעים יכשלו בם" שקוראים אותו רשע.

כלומר - אם הוא אוכל אותו במדרגה של רשע, א"כ אין לו טעם בפסח כי הוא אוכל אותו אכילה גסה וממילא אכילתו היא בלי טעם, והיינו שחסר לו את הדין של ה'לכם' שמתגלה בעיקר בפסח באכילת הפסח ובאכילת המצה - או בכורך, שאוכל את כולם גם יחד - וחסר לו את המדרגה של 'לכם'. ולפי"ז - ברור ופשוט - מה עומק הגדר שבשאלת הרשע 'מה העבודה הזאת לכם' - אם הרשע היה במדרגה של ה'טעם פסח', א"כ זה לא היה אצלו בגדר 'עבודה' אבל כשנחסר מדרגת הטעם, הרי שהוא חס את החסרון באכילת הפסח וזה עבודה קשה בשבילו.

שאפשר להשיב לו - וזהו אפיקורס מאותו לשון של 'אפיקו' שבאפיקומן כלומר - גילוי של יציאה לחוץ שיתכן שיחזור בחזרה.

ביציאת מצרים יש אופן של שאלה שאין עליה תשובה שזה מה שנאמר לדינא האיסור לשוב ולדור למצרים, ומהו העומק של האיסור לשוב ולדור במצרים, בקריעת ים סוף נאמר "כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד" (שמות י"ד, י"ג) אבל לדינא נאמר שאסור לשוב למצרים, והגדרת הדבר ברורה ופשוטה שזה מחמת שהיציאה ממצרים זה לא יציאה באופן ששייך בה מציאות לחזור ולשוב לשם אלא היא בהבחנה של 'אין עליה תשובה' וזה עומק נוסף של שאלה שאין עליה תשובה שמתגלה ביציאת מצרים מצד התיקון.

אבל ברשע מתגלה שאלה שאין עליה תשובה מכח הקלקול, ומצד כך, מה שבמדרגת יציאת מצרים נאמר שהיא נכתבה חמישים פעם בתורה כמו שאומרים חז"ל שזהו בגימטריא מי ושם נמצאת עומק השאלה של 'מי' כמו שחידדו רבותינו כידוע ש'מי' זה השורש של כל השאלות וכל' חז"ל "מי קיימא לשאלה", "מי הוא זה ואיזה הוא" שאדם שואל כביכול כלפי מעלה עליו ית"ש, זה שורש הגאולה ממצרים שמתגלה בחמישים פעם שנאמרה יציאת מצרים בתורה בגימטריא מי.

אבל האופן הנעלם יותר שמתגלה ביציאת מצרים זה הרשע שמתגלה בו - מהניצוץ של ה'שאינו יודע לשאול' כמו שנתחדד - שאין כאן מקום של שאלה כלל, זה העומק של 'הוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר'.

מדרגת הטעם שנאכילות הלילה שנחסר מהרשע

ובהגדרה דקה יותר, הרי יש את המחלוקת הידועה בגמ' (פסחים דף ס"ח ב') לגבי כל מועד²⁵ האם כולו לה' או כולו לכם או חציו לה' וחציו לכם, ולפי"ז גם לגבי פסח יש דין של 'לכם' כמו שמבואר בגמ' שלומדים

26 (הע' המסדר, עיי' מנ"ח במצות אכילת קרבן פסח - מצוה ו' אות א', וע' פסחים דף ק"כ ע"א ברשב"ם לגבי הדין של אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן "שלא יאבד ממנו טעם הפסח").

25 חוץ מ"ט של שבועות שמבואר בגמ' שהכל מודים בעצרת דבעינין לכם משום שניתנה בו תורה.

הפסוק הזה נאמר על הבן הרשע ששיניו תקהינה - והרי כאשר האדם רוצה לאכול את הדבר כראוי שלא באופן של בליעה הוא לועס אותו בשיניו, ולפי"ז נמצא שהרשע שחסר לו באכילת ה'לכם' של הפסח שהוא בגדר 'בלע פסח' ו'בלע מצה' שחסר לו את העומק של האכילה, היינו שחסר לו בגריסה של השיניים שהם גורסות וחותרות את המאכל, וזה מה שנאמר כאן "ואף אתה הקהה את שיניו וגו' אילו היה שם לא היה נגאל" כלומר שהוא היה מת במכת חושך כמו שנתבאר בבחינת "ורשעים בחושך ידמו" - ובלשון בהירה כמו שמחודד הרבה ברבותינו - בשביל להשיג טעמים של דבר צריך להשיג את האור - "אור צדיקים ישמח", שזה כח התענוג שמתגלה בנפשות כשמתגלה להם האור, אבל רשע שהיה מת במכת חושך כלומר שלא היה לו מציאות של הארה.

והרי זה כל המהות של ליל פסח "לילה כיום יאיר", והיינו שכשמתחברים למדרגת ההארה העליונה וטועמים את טוב ה' שהוא הארתו יתברך - מכח כך מתחברים למדרגת טעמי המצוות.

מלכות היום - להשיג את הטעמים של פסח מצה ומרור

"רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלושה ד' הגילוי ביציאת מצרים שה'מעט' ברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור, פסח על שום מה... מצה על שום מה... מרור על שום מה" ולכאור' הרי בשאר המצוות כולם לא נאמר על דרך כלל לומר מהו טעמי הדבר, יש עוד מצות אכילה שנאמר בה לכוין את טעם הדבר שזוהי שיטת ה'ב'ח במצות סוכה כידוע שצריך לכוין בכזית ראשון שבסוכה את הטעם של "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים", אבל זה נאמר ג"כ ביחס ליציאת מצרים ש'בסוכות הושבתי' היינו כשהם נסעו מרעמסס לסוכות ביציאת מצרים זה היה ביו"ט של פסח.

כלומר - נאמר כאן יסוד שצריך לברר את המצוה בטעמה, ובליל פסח אילו לא אמר את השלושה

והרי כשהיינו במצרים, היינו עבדי פרעה וכשאנחנו יוצאים ממצרים אנחנו עבדי ה', וכפשוטו, שאלת הרשע לפי זה, הרי קודם הייתם עבדי פרעה ועכשיו אתם עבדי ה' וא"כ הרי נשאתם במדרגת 'עבודה', ואיפה עומק נקודת ההבדל? אז כפשוטו וודאי, ההבדל הוא בין להיות עבדי פרעה לבין להיות עבדי ה'.

אבל בעומק לפי המהלך שנתבאר, נקודת ההבדל היא שכשהיינו עבדי פרעה זה היה 'בפרך', בחומר ובלבנים, וכשהופכים להיות עבדי ה' - יש טעם - "טעמו וראו כי טוב ה'" שזהו ה'לכם' שמתגלה במדרגת הפסח, אבל הרשע שאכילתו היא אכילה גסה א"כ אין לו טעם.

פנימיות שאלת הצנים - להשיג את הטעמים

ולפי"ז נחזור למהלך פני הדברים - כאשר הבנים שואלים, יש אופן של שאלה איך וכיצד לקיים את המצוות, והשאלה הפנימית יותר היא להשיג טעמי תורה - זה הגדרת השאלה, כלומר - החכם והתם ששואלים שאלות, הרי הם שואלים מה הם טעמי התורה, אבל הרשע שבא לשאול שאלה זהו מחמת שכל יסודו הוא שאין לו טעם, וזה העומק של מה שנתבאר שלרשע אין שאלה אלא הוא בא בטרונאי בעלמא, כי אם היה לו השגה של טעם, אם היה לו תפיסה של טעם הרי שהוא שואל בשביל שישבו לו, ואז, מהי התשובה? - "טעמו וראו כי טוב ה'" שכשמשגיגים את ה'טעמו' הרי שרואים את טוב ה' ומכח כך מתגלה התשובה לשאלה להשיג את הטעמים, אבל כשאין חיבור למציאות הטעם, לכן הוא תופס את "העבודה לכם" - הוא לא תופס את מדרגת ה'לכם' שהיא במדרגה של טעם ולכן כל תפיסתו היא באופן של עבודה שאין בה מציאות של טעם, ושם מונח עומק קלקולו של הרשע ולכן - "אילו היה שם לא היה נגאל".

ולפי"ז נתבונן להבין - רש"י ז"ל על "ואף אתה הקהה את שיניו" מביא שזה מלשון הפסוק "אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה" וכמו שברור -

היסוד שהכלל הוא לא הרוב אלא הכלל הוא הטעם, והיינו שכל מי שיצא ממצרים הוא המעט והמעט הזה הופך להיות כנסת ישראל שנאמר בהם 'יצאו כל צבאות ישראל מארץ מצרים' שאלו הם השישים רבוא של הכלל ישראל שהם המעט, כלומר - הכח של הכלל הוא במעט.

וזהו "הוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר" והיינו מה'כלל' וה'עיקר' שהם המעט - הטעם, זה ה'כפר בעיקר' בתפיסה העליונה כמו שנתחדד שעומק שאלת הרשע היא מצד כח קלקולו שנחסר לו ההארה של עצמיות ליל התקדש החג שהוא כולו במדרגת הטעמים, הטעם העליון.

סורט הטעמים של ליל פסח - צועשה לי מטעמים' שנמטעה דינחא

והרי שורש החג הוא במעשה דיצחק שקורא לעשיו הרשע ואומר לי "ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי בעבור תברכך נפשי", הוא מבקש מעשיו טעמים, וברור ופשוט שזה מכח שזה היה בליל התקדש חג שהוא הלילה שמתגלה בו הטעמים העליונים ולכן ביקש יצחק מעשיו הרשע "עשה לי מטעמים כאשר אהבתי בעבור תברכך נפשי".

אבל מה שנעשה שם לבסוף, שקודם יצחק אכל ממה שהביא לו יעקב ולאחר מכן בא עשיו עם צידו, ומצד כך, לאכול ממה שעשיו הביא זה הופך להיות אכילה גסה שאין בה טעם, זה חלקו של עשיו ומכח כך, זוהי הברכה שנשארה לחלקו כשביקש "הברכה אחת היא לך אבי". זהו השורש של הרשעות שמתגלה ב'אחד רשע' שיוצא מהפסולת של הכנסת ישראל ששורש הרשע הוא בעשיו, ושם מתגלה שהתפיסה היא שאין לו גילוי של מדרגת הטעמים, וזהו עשיו שאכילתו היא בבחינת לעיטה - "הלעיטני נא מן האדום האדום הזה" שזהו בלי גריסת השיניים, עליו נאמר בעומק "הקהה את שיניו".

זהו הגילוי במציאות הרשע שנאמר בו "אילו היה שם לא היה נגאל" כי הוא היה נשאר במצרים, והרי

דברים הללו הוא לא יצא ידי חובתו, ומונח כאן ביסוד דברי רבן גמליאל שמצות היום היא להשיג טעמי תורה - עד שלימות ההארה שלמעלה ממדרגה של "דברים שכיסה עתיק יומין" שזה קאי על טעמי תורה שזה הופך להיות כאן נגלה. אבל אצל הרשע כמו שנתחדד, הוא מופקע ממדרגת הטעמים.

הגילוי ציליאת מלרים שה'מעט' - ה'טעם' הוא העיקר

ובעומק, הרי נאמר בקרא "וחמושים עלו בני ישראל ממצרים" וכמו שאומרים חז"ל שד' חומשים נשארו במצרים וחומש אחד יצא, ²⁷ וא"כ הרוב נשארו והמעט יצא, וכידוע טעם הוא אותיות מעט, גוף הדבר עצמו הוא הרוב והטעם הוא 'מעט הכמות ורב האיכות' וכלשון החובות הלבבות הידוע 'המעט הזך הוא הרב'.

נמצא שממצרים יצאו המעט אבל הם המעט הזך שהוא הרב, ועומק הדבר כמה שבמצרים יצאו המעט - שהטעם הוא זה שיצא ממצרים.

כפשוטו, ביסוד הדבר יש 'עיקר' ויש 'טעם' וזה כל הסוגיא בחולין אם 'טעם כעיקר' או 'טעם לאו כעיקר', אבל בעומק, מאיפה היסוד של 'טעם כעיקר'? - כי בשורש העליון הטעם הוא העיקר, ורק בהאי עלמא מתגלה שיש את גופו של דבר שהוא העיקר והטעם הוא המצטרף ולכן הנידון אם ה'טעם' כ'עיקר' או ה'טעם' לא כ'עיקר', אבל בשורש, הטעם הוא העיקר.

וזה הלשון שנאמר ברשע "כיון שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר" - הרשע רואה את העיקר כמציאות לעצמה ואת הטעם כנלווה למציאות העיקר, אבל מה שמתגלה בפסח הוא הטעמי תורה שהם העיקר, וזהו ה"הוציא עצמו מן הכלל" - שהרי לכאו' כשיצאו בני ישראל ממצרים יצאו המעט וא"כ למה זה נקרא שה'כלל ישראל' יצאו ממצרים הרי לכאו' הכלל הוא הרוב והרוב לא יצא, אלא, ביציאת מצרים מונח

על היום דלעת"ל נאמר "יום היודע לה", וזהו עולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתיה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה, כדברי חז"ל, וזה לא רק שאין בו אכילה ושתיה כפשוטו של כל השנה כולה, אלא מונח כאן בעומק שאין בו גם את שורש כל האכילות דקדושה שזהו האכילות של ליל התקדש החג שהוא 'היום' בה"א הידיעה שיש בו אכילה וכל כנסת ישראל אוכלים בו, על המדרגה זו נאמר שהעולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה שהוא למעלה מאותו מדרגה של ליל התקדש החג.

ושם בעומק, המדרגה היא למעלה ממדרגת הטעמים, וזה עומק האור הגנוז שנמצא ברשע, שגנוז במציאותו של הרשע. והרי אף שכל העבודה זרה שבמצרים נאבדו, הרי בעל צפון יצא עמהם שזהו העבודה זרה שעדיין צפון ועומד, כלומר שאותו אור שגנוז בו אין לו עדיין גילוי בבירור כאן בעולם.

אבל בליל התקדש החג מאיר בפנימיות ההארה, האור שלמעלה ממציאות השאלה כלל. יש את ה"מיכלא דאסוותא" שבמצה וה"מיכלא דמהימנותא" שבמצה שלמעלה מכך, מצד החלק התחתון של ה"מיכלא דאסוותא" נאמר "כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך" אבל למעלה מכך זה ה"מיכלא דמהימנותא" שמתגלה ביציאת מצרים ושלימות מדרגת האמונה שהיא למעלה ממקום השאלה.

זה עומק שלימות ההארה הגנוזה במציאות הרשע שע"י כן, היפך מ'כפר בעיקר', כשמתגלה הניצוץ הפוך, זה דייקא שלימות אור האמונה - מצה 'מיכלא דמהימנותא'.

כמו שנאמר לאברהם בברית בין הבתרים "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" - זה קאי על זרעו של יעקב שהוא היוצא ברכוש גדול, אבל על עשיו שמתגלה אצלו ה'ארבע מאות' ב'ארבע מאות איש עמו' שהם בבחינת הארבע מאות של גלות מצרים כידוע, הם בגדר של הרשע שנשאר במצרים, כי הם במדרגה של ריבוי בלא מציאות גילוי של הטעמי תורה.

הניצוץ הקדוש שגנוז ברשע - המדרגה שלמעלה ממליחות הטעמים

אבל כמו שנתבאר בשיעור הקודם, החכם מצורף לרשע והרשע נתקן ע"י החכם, ואיפה עומק נקודת התיקון? - במדרגת יציאת מצרים יש תיקון של שאלה ותשובה כמו שנתבאר, אבל למעלה מכך מתגלה מדרגת ה'מיכלא דמהימנותא' של המצה שהיא המדרגה שלמעלה ממדרגת הטעמים שהיא האמונה הפשוטה, זהו 'מיכלא דמהימנותא'.

יש אופן של שאלה ותשובה שזה המהלך שנתבאר עד עכשיו, אבל בעומק הרשע גנוז הניצוץ הקדוש של המדרגה שלמעלה מכל מציאות של שאלה, למטה זה מתגלה כ'טורח' שמכח כך יש טרוניא בעלמא ככל מהלך פני הדברים שנתבאר, אבל בשורש מונח ניצוץ ברשע שע"ז נאמר 'ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשיו' שהם באים לקחת ממנו את ניצוץ הקדושה כידוע, ושם מאירה אותה תפיסה שלמעלה ממקום השאלה כלל.

זה לא רק שהוא למעלה ממדרגת ה'שאלה שאין עליה תשובה' מצד הקלקול שזהו ה'כפר בעיקר', ולא 'שאלה שיש עליה תשובה' שזה הגילוי של המהלך של 'כאן הבן שואל' שבלייל התקדש החג, כמו שנתבאר. אלא מונח בעומק הדבר המדרגה שלמעלה מטעם כלל. ובעומק זה האור שלמעלה מהמועדים, במועדים מתגלה או 'כולו לכם' או 'חציו לה' וחציו לכם' אבל בעומק, האור שלמעלה ממציאות השאלה הוא 'כולו לה'.

הבן תם

אבינו איש תם. יש כאן פנים תחתונות לשאלת התם ופנים עליונות לשאלת התם. בדברי הירושלמי שהוזכר - שהוא קורא לו טיפש - התשובה היא איננה כמו התשובה המבוארת בקרא "מה זאת" - כי בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים, [אלא] את זה הוא מביא לגבי שאלת החכם; והוא הופך את הדברים, שתשובת השאלה של התם: "אף אתה אמור לו אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן שאין עוברין מחבורה לחבורה". זוהי תשובת הירושלמי לפי השאלה שהשאלה היא של טיפש. אבל בנוסח דידן שנקרא תם, אז התשובה היא: "בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים". מהי מהותו של "בחוזק יד מבית עבדים"?

מהות ה'חוזק יד' שהיתה ציליאת מלרים

ראשית, ג' לשונות נאמר בפרק י"ג שם, יחס של חוזק יד. בכללות בהרחבה, יש ג' לשונות שנאמרו בגאולת מצרים - יד חזקה, יד הגדולה ויד רמה; שלושתם נאמרו ביחס של גאולת ישראל ממצרים. ובפרטות, יד חזקה נאמרה בפרשה דידן ביחס לג' עניינים. נאמר בלשון הפסוק בחוזק יד הוציא ה' אתכם משם לא יאכל חמץ. האיסור שלא לאכול חמץ נאמר מצד מה שבני ישראל יצאו בחוזק יד. דבר שני נאמר שם בקרא ב' פעמים בשני לשונות - והיו לאות על ידך ולטוטפות בין עיניך, או: ולזכרון, שני לשונות במקרא. כי בחוזק יד הוציא ה' אתכם ממצרים, וא"כ, הלשון של חוזק יד נאמר בג' מהלכים ביחס לגאולת בני ישראל ממצרים: הוא נאמר ראשית במה שהוזכר ביחס דידן ל"מה זאת" - שאלת התם, כי בחוזק יד הוציא ה' אתכם ממצרים מבית עבדים. [ו]הוא נאמר ביחס לכך ש"לא יאכל חמץ". והוא נאמר ביחס למצות תפילין "וקשרתם לאות על ידך ולזכרון בין עיניך", אלו הם הג' יחסויות שנאמר "בחוזק יד". מהו חוזק יד?

אז כפשוטו, כח של תוקף וחוזק, כמו שמבאר

שני ההצננות צמחות התם

"תם מה הוא אומר, מה זאת, ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים". זוהי שאלת התם, מה זאת, שאלה סתומה. והתשובה: בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים. כבר הוזכרו דברי הירושלמי והילקוט - ורש"י על אתר בפרשת בא - ששאלת מה זאת נקראת שאלת הטיפש. כמו שהסבירו כבר רבותינו בפסיקתא ובראשונים ועוד, שהתם הוא ממוצע בין חכם לרשע; הוא בוודאי אינו רשע, אבל הוא שונה בתכלית השינוי מן החכם ששואל "מה העדות והחוקים והמשפטים", כלומר הוא עומד ומברר את הדברים לחלקיהם, ג' חלקים כמו שהוזכר לעיל בהרחבה, עדות חוקים ומשפטים. מה שא"כ התם, שהוא שואל שאלת טיפש - לדברי הירושלמי; מה זאת, שאלה כללית וסתומה.

אבל בלשון הש"ס דידן והמכילתא זוהי שאלת התם. לא במובן בהכרח של הטיפש אלא בהבחנה נוספת. כך יש בכמה וכמה מדברי רבותינו, בבעל השערי אורה ועוד - תם זהו יעקב אבינו, איש תם יושב אוהלים. בהרחבה יותר, הוזכר יסוד הדברים כנגד ארבעה בנים דיברה תורה, אחד חכם אחד רשע אחד תם ואחד שאינו יודע לשאול, אחד חכם זה יצחק ואחד רשע זה עשיו, ואחד תם זה יעקב. אחד שאינו יודע לשאול - זה ישמעאל. גם כאן א"כ מבואר בדברי רבותינו שתם זה קאי על יעקב אבינו, איש תם יושב אוהלים. בבעל השערי אורה מבואר שמה שיעקב אבינו נקרא איש תם, זה עדיין לא המדרגה השלמה, זה היה בתחילת ימיו שהוא עדיין לא הגיע לשלמותו. והשלמות היא מדרגת תמים, מה שנאמר אצל אברהם אבינו "התהלך לפני והיה תמים". גם זה עצמו סתירה בדברי רבותינו - מה למעלה ממה: תם למעלה מתמים, תמים למעלה מתם; ובעומק זה תם-תמים-ותם.

מ"מ א"כ שאלתו של התם היא שאלתו של יעקב

מיהר את הגאולה - ולכן הם יצאו קודם הת' שנה לאחר ר"י שנה. נמצא שלא רק אותו הלילה עצמו היה באופן של בחיפזון שלא הספיק בצקם להחמיץ, אלא יותר על כן: כל זמן הגאולה היה באופן של מהירות שבמקום להיות ת' שנה אז הם היו רק ר"י שנה - הרי שהמהות של הגאולה הזו היא באופן של מהירות, זה שורש הדבר שהגאולת מצרים היא ביד חזקה.

והעולה, שיד חזקה במהות גאולת עם ישראל ממצרים היא איננה פרט צדדי בגאולה אלא היא מהות עצמית בזמן של הגאולה ובצורת הגאולה, ולפי"ז במהות הגאולה שבנ"י יצאו ממצרים - הם יצאו במדרגה של חיפזון; זה שורש גאולתם של ישראל שיוצאים ממדרגת מצרים.

יוסף - שורש הגאולה באופן של חפזון

ובעומק, יוסף ירד למצרים ראשון ואחריו יורדים יעקב ובניו ירדו מצרים. שורש הדבר של וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום, מחמת שיוסף ביסודו לא היה בכור, אבל מכח קלקול של ראובן בפחו כמים אל תותר אז חללת יצועי וכו' - עברה הבכורה מראובן ליוסף. פחו כמים, פחו: אותו שורש של חיפזון, מהירות, צירוף אותיות שוות שמהותן שווה - חיפזון-פחו, עניינו של מהירות. זהו א"כ השורש שיוסף ירד למצרים, מחמת שוישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום, הריב היה על כתונת פסים, כלומר - ריממו וגדלו על שאר אחיו באופן שהוא הופך להיות בכור; זהו שורש גלות מצרים, שבנ"י ירדו למצרים. וכשם שזה סיבת שורש הירידה למצרים, זה גם סיבת הגאולה של מצרים. יוסף לא היה ביסודו בכור, אבל מצד שורש צירוף יעקב ורחל - מדגישים, לא לאה ורחל אלא יעקב ורחל - נתחדש שיוסף הוא בכור. הוא שורש הגלות והוא שורש הגאולה, עצמות יוסף שלקחו עמהם בצאתם ממצרים. ובדרך רמז, הם היו בארץ מצרים ר"י שנה, ראשי תיבות: רחל יעקב. זה שורש הגאולה שהיתה מכוחו של יעקב בצירוף של רחל, שהולד העיקרי הוא יוסף; אלה תולדות יעקב יוסף. זה שורש הגאולה במדרגה של חיפזון במדרגה

הרבינו בחיי ועוד ראשונים, האור החיים על אתר: יד ימין ויד שמאל, יד ימין היא היד הגדולה, היד שמאל היא היד החזקה שהיא כח של תוקף ודין. וכנגד כח הדין שהיה במצרים, צמצום די מצרים מיצר-ים, כח הדין שהיה במצרים - כולו דין כולו צמצום, מצרים היא "מיצר" - כנגד כך הקב"ה הוציא את בני ישראל ממצרים ביד חזקה, דין לעומת דין. יש מהלך של רחמים לעומת דין, רחמים זה תיקון לעומת דין דקלקול, ויש מהלך של דין דתיקון לעומת דין דקלקול. זהו א"כ העומק של בחוזק יד הוציא ה' אותנו ממצרים מבית עבדים, כאשר הוא נעשה בתוקף ובחוזק - אז הדבר נעשה מהר. ואומר המהר"ל, שלכן נאמר בקרא שהוזכר שהקב"ה הוציא את בני ישראל ממצרים ביד חזקה ולכן "ולא יאכל חמץ", מה השייכות ש"לא יאכל חמץ" ביחס לכך שהקב"ה הוציא ביד חזקה? מבאר המהר"ל: חומץ עניינו - עיסה שנשתתה יותר מח"י רגעים בלא שעסקו בה. לעומת כך אם עסקו בה [אן] פחות מח"י רגעים, היא איננה מחמצת. נמצא שחוזק יד - מבאר המהר"ל - עניינו מהירות ותוקף! זה גופא שורש האיסור לאכול חמץ בפסח, הוא מחמת שמהות הגאולה היתה באופן של מהירות. מדגישים: מהות הגאולה היתה באופן של מהירות. זהו החוזק יד. ולכן צורת היציאה היתה הרי באופן של לא הספיק בצקם להחמיץ, לכן לא יאכל חמץ. נמצא שעומק כך שאנו איננו אוכלים חמץ, זהו מחמת מהות הגאולה שהיתה באופן של חיפזון ומהירות. וזהו עומק דין שאיסור אכילת חמץ הוא מחמת שתוקף הגאולה היה באופן של בחוזק יד.

ה'חוזק יד' - משורש החפזון שבגאולת מצרים

לפי"ז ברור בעומק, הרי כידוע דברי חז"ל - גלות מצרים היתה צריכה להיות ארבע מאות שנה מזמן לידתו של יצחק, אלא שהקב"ה דילג על הקץ והיו בגלות ר"י שנה ונגאלו. עומק הדבר, שהגאולה היתה קודם הזמן באופן של דילוג, זה שני הבחנות: הבחנה אחת כפשוטו דילוג, הבחנה נוספת לעניינא דידן: היא גופא, הקב"ה מיהר את הגאולה - מדגישים,

זה יחס לאות ברית קודש שנאמר ביחס לאברהם, אבל ביחס למידת הברית שהיא שייכת ליוסף.

זהו שאלת התם ששואל, הזכרנו בראשית הדברים שתי ביאורים מהו בחינת תם: דברי הירושלמי שהתם הוא הטיפש, ממוצע בין חכם לרשע. אבל לדברי רבותינו באופן אחר: תם זה יעקב אבינו, איש תם. בוודאי ששניהם [חז"ל] אמת, איפה השורש? שאלת התם יש בה הבחנה של שאלה מדין יעקב איש תם ויש בה שאלה מדין יוסף. מצד יוסף אז התם הוא חיסרון ועדיין אינו שלם, אבל כאשר הריצוהו את יוסף מן הבור, בתחילה יוסף יורד למצרים בן 17 שנה, נער, וכאשר מזכירים את יוסף שיבוא לפתור את חלום פרעה, הוא אומר [שר המשקים] והנה שם אתנו נער עברי עבד לשר הטבחים, אומר רש"י: נער - שוטה. כלומר, זה הכח שמתגלה בקטנות של יוסף שהוא היה בקטנות במצרים; אז מה שאצל יעקב מתגלה מדרגת תם - מדין יוסף ה"תם" הופך להיות שוטה. זה עומק שני הביאורים מהו שאלת התם "מה זאת".

יעקב ויוסף, תם ותמים, תם מדרגה עליונה או טיפש כדברי הירושלמי - זהו עומק שני המהלכים של שאלת התם כמו שנתבאר. עכשיו לפי"ז נבין: זוהי השאלה וזוהי התשובה. מהי התשובה? שני תשובות שהתבארו בדברי חז"ל שהוזכרו: בדברי הירושלמי נאמר שהתשובה "אף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ואין עוברין מחבורה לחבורה". בלשון דידן של המכילתא התשובה היא: "בחוזק יד הוציא ה' אתכם ממצרים מבית עבדים". נתבונן להבין את ההקבלה של התשובות: בדברי הירושלמי כמו שהוזכר, שאלת התם יסודה היא בטיפש, שהיא מדרגת יוסף בקטנותו במצרים, נער אתנו עבד, טיפש, זוהי מדרגת יוסף במדרגה השלמה, תולדות יעקב יוסף, הקטנות של יעקב היא יוסף, זה נער טיפש, קטנותו של יעקב מצד כך התשובה "כהלכות הפסח אין מפטירין לאחר הפסח אפיקומן לא לעבור מחבורה לחבורה" - נתבונן ונבין:

של מהירות. יוסף התגלה אצלו המהירות, ויריצוהו מן הבור, כאשר הוא עלה לגדולה, שזה שורש הגאולה של ישראל. כבר הוזכר הרבה שיש שני גאולות ישראל במצרים: יש יציאה ממצרים שהיתה בבוקר של יום ט"ו, ויש גאולה בתוך מצרים, אנכי יוצא בתוך ארץ מצרים, שזה היה בליל ט"ו בחצות. יעקב יצא ממצרים, אנכי ארד עמך ואנכי אעלה וכו', זה הושרש ליציאה ממצרים. יוסף הוא שורש לגאולה בתוך מצרים, ויריצוהו מן הבור כשהוא עולה להיות משנה למלך, וכל זה היה באופן של חיפזון, כמו שדרשו חז"ל: כיון שמגיע השעה - הדבר אינו מתעכב כלל.

וא"כ בעומק, כוחו של יעקב אבינו שמתגלה בעיקר אצל יוסף הוא השורש של החיפזון, מתקלקל הבכורה של ראובן פחזו כמים ובמקום זה מתקדש יוסף שורש של חיפזון דקדושה, ויריצוהו מן הבור, נעשה שורש של מציאות עליה. העליה הזו של יוסף היא שורש הגלות ושורש הגאולה, כמו שנתחדד, של יציאת בני ישראל ממצרים באופן של חיפזון.

שאלת התם מדין 'יעקב איש תם' ושאלת התם מדין יוסף

אשר על כן, זה עומק המדרגה שנקראת תם אצל יעקב אבינו. הזכרנו בתחילת הדברים, האם תם היא מדרגה שלמה של יעקב או שהיא חיסרון אצל יעקב, כלומר עדיין איננו בשלמותו - תם-תמים, התהלך לפני והיה תמים זוהי המדרגה השלמה. נתבונן ונבין נפלא: אלה תולדות יעקב יוסף, עיקר תולדתו של יעקב היא יוסף. אז יש את המדרגה של יעקב שהוא בבחינת תם, איש תם יושב אוהלים. ויש את המדרגה של יוסף שעיקרה היא אות ברית קודש, כידוע בענין אשת פוטיפר, שעל אות ברית קודש נאמר הלשון שהוזכר לעיל שנאמר אצל אברהם אבינו "התהלך לפני והיה תמים", והיה תמים נאמר ביחס לברית המילה, שכל זמן שהוא ערל הוא אינו תמים ואינו שלם, וכאשר הוא נעשה מהול הוא שלם. נמצא שיחס של תם זה שם תואר של יעקב אבינו, יחס של תמים

זוהי התשובה לשאלת התם לפי דברי הירושלמי, טיפש-יוסף שהובדל מן החבורה, הוא צריך לחזור ולהצטרף לחבורה, אין עוברין מחבורה לחבורה.

זיחור התשובה לשאלת התם מלד יעקב

אבל לשאלת יעקב אבינו מדין יעקב איש תם, בהדגשה: יעקב עצמו שהוא איש תם, אז זהו התם במדרגה העליונה של התם ולא במדרגה התחתונה של התם. אצלו התשובה היא: "כי בחוזק יד הוציא ה' ממצרים מבית עבדים", זוהי תשובה עליונה לשאלת המה זאת. והתשובה הזו כפי שנבאר ונחדד, דברי המהר"ל שהוזכרו - חוזק יד הוא שורש הגאולה ממצרים באופן של מהירות וחיפזון שלא אוכלים חמץ, וזמן השיעור של הדבר הוא במדרגה של ח"י ולא במדרגה של מת. מעבר לח"י רגעים, זה יוצא מחי ומתחיל אצלו תהליך של מיתה. עוד יוסף חי ומושל הוא בכל ארץ מצרים, סימן זה היה מסור בידו שאם אינו מת אחד מבניו אז הוא בן עולם הבא בכחינת מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. זהו כוחו של יעקב אבינו. יעקב אבינו לא מת, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים - כלומר: זה תמיד נשאר במדרגה של ח"י רגעים שהדבר לא מחמיץ. פחז כמים אל תותר זה היה בראובן דקלקול, אבל יעקב אבינו כוחי וראשית אוני שלא ראה קרי מימיו כלומר, זרע יורה כחץ, זה הפחז של יעקב אבינו דתיקון שיוורד כחץ, אבל לא ראה קרי מימיו הכל במדרגה של קדושה שבעומק מציאות של פחז דקלקול של חיפזון דקלקול, זה כוחו של יעקב אבינו.

כח הזריזות המתגלה במדרגת 'יעקב איש תם'

אנכי ארד עמך ואנכי אעלה עמך גם עלה, כאן הבטיח הקב"ה ליעקב אבינו, ובעומק ההבטחה הזו ליעקב אבינו היא ההבטחה של כי בחוזק יד הקב"ה יוציא אותנו ממצרים מבית עבדים, הוא יוציא את בני ישראל במדרגה העליונה של תם, באופן של זריזות. נתבונן ונבין את העומק מהו השורש של תם שמתגלה בו כח הזריזות: טבע הדבר הוא שכאשר

זיחור התשובה לשאלת התם מלד יוסף

צורת הירידה למצרים היה בה שני מהלכים. היה בה מהלך אחד שיוסף יורד לעצמו למצרים, אבל היה מהלך נוסף "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה איש וביתו" "יעקב ובניו ירדו מצרים", "בשבעים נפש ירדו אבותינו למצרים", צורת הירידה למצרים מדין יעקב היתה באופן של חבורה, צירוף של כל המשפחה, שה לבית אבות, זה צורת הירידה שיוורדים למצרים, יעקב ובניו ירדו מצרימה. אבל לעומת זאת יוסף ירד למצרים לעצמו, היא גופא וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום, ומכח כך הם התנכלו אליו למצרים והוא ירד למצרים באופן שהוא פרש מן החבורה, הפרישוהו מן החבורה. זהו עומק של המהלכים של הירידה למצרים משני פנים. מדין שאלת יוסף שהוא שואל "מה זאת" בבחינת זאת עולה מן המדבר, מי זאת עולה מן המדבר מתרפקת על דודה, אופן של העליה - זה "מי זאת", באופן של העליה ממצרים. ירידה למצרים ויציאה למצרים, הירידה למצרים מדין יוסף היתה באופן של פורש מן החבורה ומן אחיו. ולפי"ז שאלת התם "מה זאת" צורת היציאה, מי זאת עולה מן המדבר מתרפקת על דודה, מה שמשיבים לו [לירושלמי] אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ולא עוברים מחבורה לחבורה, כלומר: שיסוד הפסח הוא לגלות את החבורה, זהו עומק התיקון של ירידת יוסף למצרים, של וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום, הוא נתגרש מן הבית כמו שאומרים רבותינו, שכמו שיצא פסולת מאברהם - ישמעאל - ונתגרש מן הבית, זה שורש ה"שאינו יודע לשאול"; והיה פסולת שיצא מיצחק שהוא עשיו הרשע כמו שהוזכר; כך היה סלקא דעתך חס ושלום שגם יש פסולת מיעקב שיוצא ממנו יוסף, שזה התם-טיפש. על זה אומרים: אין עוברים מחבורה לחבורה, תיקון דיוסף הוא לחזור ולהיות יחד באופן שיהיה דברי שלום ואמת מצורפים יחד! זהו תשובת שאלת הירושלמי לטיפש, אין עוברים מחבורה לחבורה; זה תמצית ה"אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", סיפא של כל הלילה של גאולת מצרים - לא להיבדל, אלא שה לבית אבות שה לבית, לחזור ולצרף את כולם.

אברהם אבינו בבוקר. מדגישים, זריזותיה דאברהם קמ"ל. - כי עיקר זמן עשיית מצות, מצות מצוה - מחצות ואילך! בהדגשה: ערב פסח מחצות ואילך זהו עיקר הזמן של מצות מצוה. וגם את המים שעושים מהם את המצות. מים שלנו, לנו-לילה, כלומר זה לא באופן של זריזות אלא באופן שמושהים אותם, אבל הזריזות שמתגלה שמה היא מחצות ואילך שאז מתגלה זמן הקרבת הפסח, שקודם לכן מקריבים את התמיד²⁸, כל הקורבנות כולם זולת פסח כלומר מחצות ואילך כבר מתגלה הזריזות להגיע לסוף, זה נקרא מצות מצוה, זה כוחו של יעקב אבינו, כי לא הספיק בצקם להחמיץ, בחוזק יד הוציא ה' אתכם מזה לא יאכל חמץ.

גדלות המוחין שנתפילין - שורש הרגליים של גדול שמהלכים מהר

השלמות הזו של המדרגה זה נקרא תפילין, זה גדלות המוחין. כאשר האדם הולך, אז אם הוא קטן צעדיו איטיים והוא הולך לאט, ועד שהוא יגיע למקום שאליו הוא צריך להגיע יקח יותר זמן. אבל גדול ברגליו הוא הולך מהר יותר ועי"כ הוא מגיע אל התכלית יותר. ושורש הגדלות שמתגלה ברגליים זה גדלות המוחין שזה מדרגה של תפילין כידוע, בזכות תפילין נגאלו אבותינו ממצרים, כך מבואר ברוקח והוא מביא לכך כמה רמזים וגימטריות שנאמרו בגלות-גאולת מצרים שעולים "תפילין". אבל בעומק, זה נקרא ג' רגלים, מהו ג' רגלים? ג' רגלים זה שמקבלים רגלים של גדול ולא רגליים של קטן. לולא הג' רגלים יש רגליים של קטן, אז סדר הדבר הוא שהולכים לאט, ואז צריך לקחת ארבע מאות שנה כל ג' רגלים שורש יציאת מצרים "וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאם את העם ממצרים תעבדון האלוקים על ההר הזה", לקבל את התורה על כל סדר של יציאת מצרים, אבל היה צריך לילך באופן איטי. אבל ג' רגלים זה רגליים של גדלות מכח גדלות המוחין מתגלה תרגילנו בתורתך, אז מתגלה

האדם עומד רחוק מהמטרה שאליה הוא רוצה להגיע, אז הוא צועד לאיטו לאט, אנכי אתנהלה לאיטי לרגל הילדים והמלאכה עד אשר אבוא שעירה, הוא הולך לאט; אבל כאשר האדם כבר מתקרב למקום שאליו הוא צריך להגיע, אז הוא מריץ את עצמו, כפשוטו כמובן זה מעורר את הרצון והחשק להגיע אל סופו אז הוא מריץ את עצמו בסוף. ואיפה השורש של מציאות הזריזות שמתגלה? יש זריזות ששייכת מדין ההתחלה, היא זריזות ששייכת לאברהם אבינו - וישכם אברהם בבוקר כדברי הגמרא זריזותיה דאברהם קמ"ל. זה מהלך אחד של זריזות. אבל יש זריזות ששייכת ליעקב, שזה שאלת התם ותשובת התם, בחוזק יד, תם מלשון שלם, שלם כלומר - הוא תמיד תפיסתו היא מדרגת השלמות ומכח כך הוא רץ אל השלמות, מדגישים: הוא רץ אל השלמות. זוהי מדרגת יעקב אבינו.

מ"י שהשלמות רחוקה ממנו, אז הוא לא רץ אל השלמות! אבל מי שהשלמות קרובה אליו, הוא רואה את השלמות כדבר קרוב אליו - זה נקרא איש תם. יש מי שתופס את עצמו כשלם, שלם דקלקול כמובן, זה עשוי "עשוי וגמור". אבל יעקב אבינו איש תם, כלומר: איש שלם הוא רואה את השלמות קרובה אליו, הוא קרוב אליו ית"ש שהוא השלם בכל מיני שלמויות. וזהו בבחינת נלכה ונרדפה לדעת את ה', הוא קרוב אליו ית"ש ולכן הוא רץ! זוהי זריזות שמתגלה מכח יעקב אבינו שהוא איש תם, זה עומק הזריזות שמתגלה בגאולת בני ישראל ממצרים, שהקב"ה דילג על הקץ והם יצאו קודם הזמן.

שורש הזריזות שנתפילין המלה

זוהי שאלת מה זאת, כלומר: לפי"ז השאלה היא, מה זאת עולה מן המדבר, מאיפה נעשה שורש העלייה קודם הזמן? זה שאלת התם, [ש]הרי עדיין אין כאן זמן של גאולה. והתשובה היא, כי בחוזק יד הוציא ה' ממצרים מבית עבדים, הקב"ה הוציא את בני ישראל קודם הזמן, זה הדין של עשיית מצה שצריכה להיעשות בזריזות. אבל מאיזה דין היא צריכה להיעשות בזריזות? מצות אין בהן דין של וישכם

28 שבכל הקרבנות הדין הוא "עליה עליה השלם על הקרבנות כולם" - להקריבם קודם התמיד זולת פסח.

השלמות של כל הגלויות כולן שמגיעה עד מקום האחרית השלם במהרה בימינו.

”זכו אחישנה” -

גאולה צמהירות יחד עם צהירות

השלמות ההארה שמתגלה בתשובת התם, בחוזק יד, מתגלה כח הזריזות. זה ההארה של לעתיד ב”זכו אחישנה לא זכו בעתה”, אז הדבר הולך לאט; זכו אחישנה - הוא מגיע באופן של מהירות. אבל מצד קטנות המוחין אז המהירות יוצרת בלבול, אבל מצד גדלות המוחין לא בחיפזון תצאו, אז זה לא מתגלה חיפזון שיש צד של קלקול פחז כמים אל תותר שזה שורש הקלקול שהיה בראובן ומתגלה התיקון במצרים אבל ביסוד של חיפזון שיכול להביא לידי מציאות של קלקול, אלא מתגלה לא בחיפזון תצאו אבל מתגלה האחישנה - זה המהירות של הגדלות המוחין עם הבהירות של גדלות המוחין בלי אופן של בלבול. לא כראובן שבלבל יצועי אביו עם מיטת בלהה מלשון בלבול, אלא הגאולה העתידה תהיה באופן של בהירות המוחין, שלמות הארת המוחין ויחד עם זה נעשה התנועה השלמה שאיננה מבלבלת את מציאות המוחין, זהו השינוי העצום בין גלות וגאולה מצרים לבין הגאולה העתידה. וזהו התם באופן של שלם, כי אם הוא מתגלה באופן של מהירות אז הוא יכול ליצור בלבול, בלבול יצועי אביו, פחז כמים שורש דקלקול של אות ברית קודש מעין מעשה שהיה ביוסף באשת פוטיפר; אבל מכח האור השלם של הגאולה העתידה אז יתגלה היורה כחץ בבהירות המוחין, הטיפה שיוצאת לתם היא מעין איך שהיא מתגלה למעלה בגדלות המוחין - זה הגאולה העתידה של זכו אחישנה, אחישנה בשלמותה היא הגילוי השלם של מדרגת יעקב אבינו איש תם, איש שלם, הוא קרוב לשלמות מתנועה לשלמות במהירות ובבהירות, זה האור שגנוז בימי הפסח כשורש הגאולה העתידה. שנזכה במהרה בימינו לאכול מן הזבחים ומן הפסחים.

רגליים בגדלות שהולכים מהר - זה מדרגה של תפילין שיש בהם גדלות המוחין, מח שנמצא בראש זה מוחין דלב כידוע, אלו הן מדרגת התפילין גדלות דמוחין, קטן פטור מן התפילין גדול חייב בתפילין, וכל מהותם ויסודם של התפילין אינו אלא גדלות המוחין - זה גדלות למוחין באופן כזה שע”י כן הדבר נעשה בזריזות. ובעומק מהו גדלות המוחין? איזהו חכם הרואה את הנולד סוף מעשה במחשבה תחילה, מי שהוא קטן אז הוא רואה את התהליך שבו הוא נמצא, מי שהוא גדול הוא רואה את הסוף שאליו הוא עתיד להגיע. זהו חכם רואה את הנולד, והוא חש קרוב לסוף, סוף מעשה במחשבה תחילה חכם הרואה את הנולד, אז הוא חש קרוב לסוף; זה גדלות של יעקב איש תם יושב אוהלים - מה השייכות בין תם ליושב אוהלים? לפי מה שנתבאר עד השתא זה מחודד מאוד: תם זה תפיסת השלמות מכח יושב אוהלים, חכם הרואה את הנולד סוף מעשה במחשבה תחילה - זה מדרגתו של יעקב אבינו, מי זאת.

שלימות הגאולה לעתיד שמתגלה צתשובת התם

מה זאת, בחוזק יד, כח הזריזות שמתגלה זה עומק השאלה של התם ועומק התשובה של התם מכח המדרגה העליונה של יעקב שלמעלה ממדרגתו של יוסף כמו שנתחדד. מכח מדרגתו של יעקב אז מתגלה ההארה של הסיפא, ועל ידי כן קרובים להגיע לנקודת ההתחלה. זהו מטבע הברכה אשר גאלנו וגאל את אבותינו, אבל אנחנו לא מסתפקים להודות על העבר אלא אנחנו מבקשים שכן ג”כ יהיה הגאולה הקרובה במהרה בימינו ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים, כלומר: במטבע הגאולה של ליל פסח אנו כבר רואים את הגאולה העתידה שתהיה במהרה בימינו.

זה הגדלות של המוחין של איש תם יושב אוהלים שמתגלה בעומק גאולת מצרים, סיפא של כל הגלויות כולן אחרית הימים ביאת משיח שלמות ההארה של הגאולה. זהו שאלת ותשובת התם שמונח כאן, תם-שלם, מונח כאן תשובה שמעמידה את השלמות לא רק של גלות מצרים וגאולת מצרים, אלא את

הבן שאינו יודע לשאול

והוא בטל אליו ית"ש.

א"כ אלו הם ג' המהלכים של שאינו יודע לשאול, או קטן כפשוטו או גדול שמדרגת שכלו ונפשו הם שאינו יודע לשאול, למטה מהשאלה, או שמדרגתו למעלה מן השאלה. אלו הן ג' המהלכים השורשיים שנתבארו בדברי רבותינו מיהו שאינו יודע לשאול.

ד' ההצטנות טנ"ח פתח לו"

לפי"ז, שאינו יודע לשאול מה נאמר בו? את פתח לו, הוא לא שואל שאלה. מהו "את פתח לו"? במדרגה התחתונה, רש"י מסביר בפסוק: פתח פיך לאלם. כלומר הגמרא דורשת זאת על טענין, מי שאינו יודע לטעון אז באופנים מסוימים הבית דין הם שטוענים לו. כלומר, פתח פיך לאלם, ומכח כך הבית דין טוענים לו. והרי שזהו מדרגה בפתח שנאמר את פתח לו.

מדרגה שניה שנאמר את פתח לו, כמבואר בדברי הראשונים, שזהו לפתוח לו ראשי החכמה, לפתוח לו תחילת פתחו של דברים.

הבחנה שלישית שנאמר מהו את פתח לו: תפתח לו ותלמד אותו לשאול, כך מפורש בדברי השו"ע הרב, כאשר הוא מביא את זה בדיני פסח שלפי דעתו של בן אביו מלמדו כמו שאומרת הגמרא בשאינו יודע לשאול, מה צריך אביו לעשות, ללמד אותו לשאול. כך מבואר בעוד מדברי רבותינו, ויש בדברי הפנים יפות ועוד שיסוד הדבר שנאמר את פתח לו: חיוב ללמדו לשאול. כאן הבן שואל, ואם אינו יכול לשאול - עד כמה שאביו יכול ללמדו והוא יוכל לשאול, [אז] הוא מחויב ללמד אותו והוא יוכל לשאול.

המדרגה היותר עליונה שזה את פתח לו: מי שדבוק באין סוף ברוך הוא בבחינה שנקרא שאינו יודע לשאול למעלה כלל מן השאלה, אז זה ברור שלא פותחים לו ראשי חכמה וברור שלא מלמדים

כנגד ארבעה בנים דיברה התורה, אחד חכם אחד רשע אחד תם ואחד שאינו יודע לשאול. חכם מה הוא אומר, מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלוקינו אתכם. רשע מה הוא אומר, מה העבודה הזאת לכם. תם מה הוא אומר, מה זאת. ושאינו יודע לשאול, אין שאלה, את פתח לו. ומה אומרים לשאינו יודע לשאול? מה שנאמר בקרא: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים.

ג' האופנים של "שאינו יודע לט"

א"כ הבן האחרון הוא שאינו יודע לשאול. מה מהותו של אותו בן? יש ג' מהלכים יסודיים בדברי רבותינו מהו שאינו יודע לשאול, מתתא לעילא. מהלך אחד פשוט יותר: מדובר בקטן ממש שעדיין לא הגיע לכלל שאלה; כך כתוב בערוך השולחן ועוד. כדוגמא הידועה מהגמרא בסוכה, קטן היודע לדבר אביו מלמדו תורה ציוה לנו משה מורשה קהילת יעקב וק"ש. אז מדובר בקטן שלכן אינו יודע לשאול.

מהלך שני - מדובר בגדול, אלא שמדרגת שכלו או מדרגת לבבו הוא במדרגה של אינו יודע לשאול.

מדרגה שלישית של אינו יודע לשאול, זה מבואר בספר שארית ישראל והוא מאריך ביסוד הזה: שאינו יודע לשאול זה מי שנמצא במדרגה שאינו, הוא אין, ואז אינו יודע לשאול. כלומר הוא דבוק באין הגמור, שהוא למעלה ממדרגת השאלה. בלשון רבותינו כידוע, יציאת מצרים נאמרה חמישים פעם בתורה כמנין "מי", מי זאת עולה מן המדבר, השאלה השורשית ביותר שישנה שנקראת "מי" היא שורש כל השאלות, ושאינו יודע לשאול הוא למעלה מ"מי". זהו שאינו יודע לשאול במדרגה העליונה. בהבחנה הזו - כמו שהוא אומר שמה - שאינו יודע לשאול הוא גבוה מכל הבנים כולם. הוא נמצא בביטול הגמור, מלכותו ברצון קיבלו עליהם, הוא מקבל את מלכות ה', זה מדרגת שאינו יודע לשאול, מדרגת מלכות כלומר: הוא מקבל את מלכות ה' בשלמות

מהלך אחד הוא צורת מהלך של שאלה ותשובה. כדברי המשנה הידועה "וכאן הבן שואל", אם אין לו בן - אשתו שואלתו, אין לו אשה אז הוא שואל את עצמו; אז הכל זה מהלך של שאלה ותשובה. זה מהלך אחד, דיברנו על זה בהרחבה לעיל. אבל מהלך שני של הלילה - שעל שם כן הוא נקרא הגדה, והגדת לבנך - והגדת לבנך נאמר בשאינו יודע לשאול, מצד כך יש מהלך שלם של הלילה במדרגת של למעלה מהשאלה, או בלשון כללי: שלא בגדר של שאלה ותשובה. יש כאן שני מהלכים של גדר סיפור יציאת מצרים. בדקות, מדין סיפור יציאת מצרים זה באופן של שאלה ותשובה, למען תספר באוזני בנך וכן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתי בם, ומהלך שני של מה שאנו עושים בלילה הוא לא בגדר של שאלה אלא בגדר של הגדה, הגדה-מגידיים לדבר.

הארת הגידים שמאיר צ'הגדה'

לכשי נתבונן ונבין: מהי אותה הגדה? נחזור למהלך פני הדברים שהוזכר. מהו את פתח לו? במהלך תחתון הוזכר פתח פיך לאלם, מה הכוונה? כדין פתח פיך לאילם של טענין שטוענים למי שאינו לידוע לטעון, הוא לא טוען אלא אנחנו טוענים לו. נמצא שכאשר פותחים לו את הדבר הוא בעצם נשאר עדיין אילם. מי כמוך באילים ה', ודרושים חז"ל - אל תקרי באילים אלא באילמים. הוא נשאר אילם. אלא שפתח פיך לאילם, ואנחנו טוענים בשבילו. במדרגה הזו השאינו יודע לשאול הוא נשאר במדרגת אילם. אבל בדקות כך היא ההגדרה: מה זה והגדת לבנך בעומק? והגדת מלשון גידים, יש לאדם רמ"ח איברים ושס"ה גידים. כאשר הוא עדיין קטן ואינו יודע לדבר, כפי שהמשנה מגדירה קטן בשעת עיבורו מה הגדרתו? אז קטן שעובר היינו: שלא נקשרו איבריו בגידין יפה יפה. כך לשון הגמרא. כלומר, מי שלא הושלם, אף שיש לו איברים אבל אם האיברים לא מחוברים בגידים - הוא עדיין לא נקרא גברא שלם. לפי"ז גם כאשר הוא גדל ומגיע התהליך שהוא מדבר, אך כאשר הוא עדיין אינו מדבר אז מה חסר לו? חסר לו כח ההגדה, חסר לו הגידים. בדקות, על מנת שהאדם יוכל לדבר שזה נקרא כח הלשון שהוא

אותו לשאול, הוא למעלה מן השאלה בכלל! אצלו נאמר את פתח לו, כלומר: יש גילוי של הבריאה מחדש. יציאת מצרים במדרגתו - נשתדל להרחיב בהמשך - זה שורש הצמצום ושורש המיצר, ואת פתח לו כלומר: מגלים לו הבחנה של המשכה של גילוי הקב"ה בנבראים בסוד ה"יש". לא רק באופן של ביטול שאינו יודע לשאול, אין, שאינו יודע לשאול באופן של ביטול, אלא ג"כ מלמדים אותו את ההבחנה של תכלית הבריאה. נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, כשהוא רוצה הוא משרה שכינתו בין שני בדי ארון.

ההגדרה של סיפור וההגדרה של הגדה

מה אומרים לאותו בן שאינו יודע לשאול? הזכרנו את לשון הפסוק שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. נתבונן ונבין: כלל כל מה שאנו נוהגים לומר בליל הסדר, איך קוראים לאותו הספר? הגדה. כל מהלך הלילה נקרא הגדה. יש הגדרה שזה נקרא חייב אדם לספר ביציאת מצרים כל אותו הלילה, דין של סיפור, למען תספר באוזני בנך וכן בנך את אשר התעללתי במצרים, זה דין אחד שהוא דין של סיפור. יש עוד דין שני שהוא הגדה, כלומר כך נאמר בלשון חז"ל, הגדה, מלשון והגדת לבנך, שם תואר. אז כל מה שאנחנו עושים באותו לילה שהוא והגדת לבנך - זה עיקר מצות הלילה והגדת לבנך [המילה עיקר יש לעיין בה, אבל בוודאי מצוה אחת יסודית היא והגדת לבנך]. ומ"מ א"כ, כל שם תואר הפעולה של הלילה נקרא בפנים אחד על שם הגדה, ואצל מי נאמר לשון של הגדה? אצל הבן שאינו יודע לשאול, והגדת לבנך ביום ההוא. אז אם נאמר שהבן הזה הוא כביכול השפל בכולם, לפי הסדר של חכם ורשע תם ושאינו יודע לשאול, או לפחות הוא אחרי החכם והתם ולמעלה מן הרשע - שזה צד אחד, בפשטות בדברי רבותינו הסדר הוא לא ככה, אבל מצד הסברא החכם אח"כ תם ואח"כ שאינו יודע לשאול ולאחר מכן רשע. אבל אם כל שם תואר הגדה נאמר במדרגת של שאינו יודע לשאול, אז זאת אומרת שמדרגת הלילה יש בה פנים מסוימות של שאינו יודע לשאול.

נתבונן ונבין, יש שני מהלכים יסודיים בליל פסח,

ה'דברים קשים כגידים' שנהגדה

אבל יתר על כן המדרגה השלישית שהוזכרה, מדרגת והגדת לבנך, מגידים לו מלמדים אותו לשאול את השאלות. לפי"ז מהו והגדת לבנך במהלך הזה? מה שדורשים חז"ל והגדת זה נאמר בלשון אחרת, כה תגיד לבני ישראל, מה תגיד? דברים קשים כגידים. כאשר האדם מבין דבר לאשורו, זה אמירה רכה. אבל כאשר יש לו שאלות וקושיות, זה הופך להיות דבר קשה, שאלה-קושיא, מילות נרדפות אהדדי שאלה יוצרת קושי. לפי"ז מה זה ותגיד לבני ישראל? אם מלמדים אותו לשאול אז מה מלמדים אותו, את איזה תפיסה? קשה. זהו והגדת לבנך, תלמד אותו דברים קשים כגידים, תלמד אותו לשאול, כשיש לו שאלות וקושיות. זה נקרא כי הקשה ה' את לב פרעה, הקושיות נובעות מהיכן? ממה שה' לקח לב פרעה שהוא רך, ואם הוא רך אז אין שאלות, מקשים את לב פרעה מה זה הופך להיות? לב שיש בו קושי, יש בו שאלות. זה השורש של מצות והגדת לבנך, נקודה דקה יפה: לא בעלמא סתם שתלמד אותו לשאול וכשהוא ישאל אז יהיה תשובות, אלא איך מלמדים אותו לשאול? כשמאירים לו את התפיסה שהקב"ה הקשה את לב פרעה, משם השורש של השאלות שמלמדים אותו לשאול. לקחו דבר רך והפכו אותו לקשה, הקב"ה לקח את לבו של פרעה והפך אותו מדבר רך לדבר קשה, הוא השורש של מי שאין לו שאלות ללמד אותו שאלות, שלבו יהיה קשה ומשם יהיה מקום השאלות שלו. זוהי המדרגה העליונה הנוספת, מדרגה שלישית במדרגת והגדת לבנך כמו שנתבאר.

**'אנכי יונא צמח חרץ מלרים' -
הארת קודם הלמנוס**

המדרגה היותר עליונה כפי שהוזכר, שזה מדרגת שאינו יודע לשאול, שהוא למעלה מכל ג' בנים והוא הבן הרביעי העליון, אינו יודע לשאול הוא במדרגת האין שלמעלה מן השאלה כלל. לפי"ז שם מהו שנאמר והגדת? הזכרנו בקצרה בתחילה וכעת נפתח זאת יותר: כידוע עד מאוד דברי רבותינו, היה הוא אחד ושמו אחד, אורו ית' היה ממלא את כל העולם כולו.

מדבר - יש את הגידים בלשון שמעמידים את הלשון, וכאשר הגידים הללו אינם חזקים אז הוא אינו יכול עדיין לדבר. קטן שאינו יודע לדבר זה מחמת שחסר לו עדיין בהארת הגידים. ולפי"ז מה שנאמר והגדת לבנך, מה זה והגדת לבנך? מה זה פתח פיך לאילם, טענינו, מהי הגדרת והגדת לבנך? תאיר לו את ההארה של הגידים. ההארה הזו היא מהארת קרבן פסח, מדגישים, והגידים של קרבן פסח עצמו - בהדגשה - פסח כידוע זה אותיות פה-סח, היפך פרעה פה-רע, מהארת הפסח של הפה שהוא סח - זה הארת הגידים שמכוחו מאירים לו הגדת לבנך.

מדרגת ההמשכה של ה'צא-גד' שמאיר צהגדה

אבל יתר על כן: והגדת לבנך, פסח נקרא פסח מלשון על שם שפסח ה' על פתח בתי ישראל, כידוע "פסח" פ ס ח ופתח שמתחלפים אהדדי, פסח-פתח שורשים קרובים אהדדי, מהו הגילוי שמתגלה לפי"ז בשלב הבא של ללמד אותו ראשית פתחי חכמה? כאשר מלמדים את הקטן שאינו יודע לשאול, פותחים לו את ראשי החכמה. זהו המציאות של לימוד והגדת לבנך, מהלך הראשון הסברנו מהו והגדת לבנך? להאיר לו את הארת הגידים שמכח כך יהיה לו כח לדבר, פסח-פתח, שאנו פותחים לו את הגידים. במהלך השני זהו פסח מלשון פתח, פותחים לו ראשי חכמה, ומה שמגידים לו - מגידים לו את ראשי החכמה. מלשון בא גד בא מזל, מחדדים עכשיו: המדרגה הראשונה שהזכרנו זה מדרגת עובר, כלשון הגמרא שהוזכרה עובר שלא נקשרו אביריו בגידים יפה חסר לו שם אדם. זה במדרגת עובר. המדרגה השניה היא מדרגת יניקה, מה קורה כאשר התינוק יונק מאיפה הוא יונק? יונק משדי אמו בבחינת בא מזל, נוזל, יזל מים מדליו, שפע החלב המגיע מה שהתינוק יונק - זהו בבחינת בא מזל, זל-נוזל, השפע נוזל, וזהו את פתח לו שנאמר והגדת לבנך מלשון, הגדה מלשון, המשכה, בא-גד, ממשיכים לו את שפע היניקה. זהו מדרגה השניה של קטן שאינו יודע לשאול שמלמדים אותו במדרגת ראשי פרקים, פותחים לו את ראשי הדבר.

ג' האפשרויות לעצור מיצרים שהתגלה נגאולת מצרים

לכשיו נתבונן ונבין בהגדרה דקה יותר, נחזור ונחדד בעז"ה: כאשר יש גדרות ואי אפשר לעבור אותן, מהי האפשרות להיכנס לבתוכו ולצאת? אפשרות אחת זה לבקוע בתוך הגדר עצמה. אפשרות שניה מהי? לחפור מתחת. אפשרות שלישית מהי? מעל. ברור. פסח נקרא פתח, פסח ה' על הפתח, ומה הגילוי? דילוג מלמעלה, זה מהלך אחד של גאולת מצרים. מאיפה היתה היציאה ממצרים? ממה שמדלגים, כפי שנאמר מדלג על ההרים מקפץ על הגבהות, זה הרי נאמר בסוד הגאולה העתידה כגאולת מצרים. מקבילים אהדדי! אבל מצד המהלך הזה, מהו א"כ עומק הגאולה? פסח ה' על הפתח. לפי"ז מה מלמדים את הבן שאינו יודע לשאול שהוא למעלה מהשאלה? את פתח לו, מה זה את פתח לו? פתח-פסח, הארה שלמעלה מן המיצרים. עוד פעם שיהיה ברור: יש מהלך אחד שחוזרים למצב שהיה קודם בריאת העולם, אנכי יוצא מתוך ארץ מצרים, זה לחזור לשלב הראשוני. עכשיו אנחנו מדברים בשלב השני, בשלב השני יש מיצרים, יש צמצום וגדרות, עכשיו לא יצא ממצרים מעולם; איך נעשתה ההארה שם? ההארה הראשונה מעל הדבר עצמו של פסח על הפתח, דילוג, מדלג על ההרים מקפץ על הגבהות. הארה שניה - מדגישים - היא לבקוע בתוך המיצרים עצמם, זה נקרא פסח על הפתח. קודם הסברנו פתח מלשון "פסח" שזה נקרא הארה שלמעלה מן הדבר, עכשיו האמצעי שהוא הרבה יותר ברור, פסח ה' על הפתח - הוא גילה מציאות של פתח, יוצאים מן הפתח! זה מה שנאמר כפשוטו, לפי"ז מה עונים לבן שאינו יודע לשאול? את פתח לו, נעשה מציאות של פתח.

לכשיו להבין מהלך שלישי, שהוא מתגלה מלמטה, הוא מתגלה באופן של כיסוי והעלם, מה שעושים למעלה רואים, מה שעושים בפתח עצמו זה נראה לעין, גנב הבא במחתרת - אז מתגלה בו מציאות של תתא. זה עוד עומק נוסף של יציאת מצרים. מהו העומק הזה? מה הרי היה בקרקע של מצרים? ויבן את פתום ואת רעמסס דברי הגמרא הידועים בסוטה, כל מה שבנו היה מתמוסס, כל מה שבנו

כשעלה ברצונו ית"ש לברוא נבראים, כביכול צמצם עצמו ועשה מקום פנוי ששם יהיה מקום הנבראים. וזה נקרא מצרים. מצרים-מיצרים, כלומר: היפך מנחלה בלי מיצרים, אין סוף; מהו מצרים דקדושה? מצרים דקדושה עניינו: עצם שורש הצמצום, מקום גבול, חלל פנוי מאמתתו ית"ש - זה נקרא מצרים. המקום הזה מעיקרא היה מלא באורו ית"ש והסתלק. חזר הקב"ה והמשיך שפע ממנו למקום המצומצם למקום הנבראים, זוהי המשכה של שפע קו הנמשך לתוך מציאות הבריאה. זה היסוד הפשוט של צורת הבריאה לפי דברי רבותינו.

בהקבלה הבהירה לסוגיית מצרים: אז מתחילה גם במצרים היה בה גילוי של האינסוף. מה קרה בליל פסח? אנכי יוצא בתוך ארץ מצרים; זה לא גילוי חדש של אנכי יוצא בתוך ארץ מצרים, אלא זה חזרה למצב הראשון שהיה. קודם שנעשה צמצום ומיצר, קודם שנעשה מצרים - מה היה שמה? גילוי אורו ית"ש. זה נקרא הגילוי של ליל ט"ו שהאיר האור השלם. מה האיר האור השלם? האור השלם האיר באופן כזה ששלמות ההארה שהיתה קודם הצמצום - חוזרת ומאירה בתוך הנבראים כולם. זהו מהלך אחד של יציאת מצרים. כלומר, המצב הראשוני של לפני המיצרים.

מהלך שני של יציאת מצרים - יש מיצרים, רק יש כח שבוקע את אותו מיצר וע"י כן מתמלא המקום אור. מתמלא המקום בתוך מצרים. זה הגדרה אחת. יש כח שבוקע את המיצר אז יש כח לצאת מהמיצר - אל הבלי מיצרים. מדגישים הגדרה כפולה, הגדרה אחת האור נמשך לתוך מצרים עצמו, הגדרה שניה - אם בקענו את המיצר והכנסנו לתוכו צינור קו שמכניס אור לתוך הדבר, אז זה גם אפשרות לצאת מתוך אותו המיצר. זה מה שמתגלה בליל פסח, הכח הראשון כמו שנתבאר, עצם הגילוי של השלב הראשון שאורו ית"ש ממלא את הכל. השלב השני הוא גילוי של שפע הנמשך, זה מה שנקרא במצות קרבן פסח מה נאמר? משכו וקחו לכם, מהו משכו וקחו לכם? קרבן פסח נאמר בו משכו, יוצרים המשכה של שפע. זהו משכו וקחו לכם.

בהתחלה, מן הבור, כל מצרים הפכה להיות פי תהום בולעו, כולו מים, איפה המקום השורשי במצרים שכולו מים? בנילוס, זה מקום המים במצרים ששם קבור יוסף, ומשם את עצמות יוסף הוא לקח עמו, משם הוא עולה ממצרים. אז מדין יוסף איזו גאולה מתגלה במצרים? מדין יוסף מתגלה במצרים גאולה של מלמטה! יוצאים מתחת לפני הקרקע, משם יציאתו של יוסף.

הגאולה מלמעלה ע"י הקב"ה נכזו ונעלמו

לכשי נחדד בהגדרה מבוררת מאוד: ראינו א"כ ג' חלקים של גאולה שהיה ביציאת מצרים: מלמעלה, באמצע, ומלמטה. והלמעלה מי גאל את בני ישראל? לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י שליח אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו. מתי זה היה? בליל פסח, כדברי היונתן בן עוזיאל הידוע: היכן הקריבו בני ישראל את קרבן הפסח הראשון? כפשוטו במצרים, אומר היונתן בו עוזיאל - איך הם הקריבו? כנפי נשרים לקחו אותם למקדש ושם הקריבו את הקורבנות וחזרו. אז פעם ראשונה שהם יצאו ממצרים איך הם יצאו? מלמעלה. זה נעשה לא ע"י מלאך לא ע"י שרף לא ע"י שליח, כי פסח ה' על הפתח, כלומר: הוא דילג על היציאה מהפתח אלא דרך איפה הם יצאו? הם יצאו מלמעלה, זה שורש העליון של יציאת מצרים במדרגת ליל התקדש החג. עוד פעם, כל זה מלבד ההארה של אנכי יוצא ממצרים שהיא מערכת לעצמה שהזכרנו. האופן הזה זה גילוי אחד מלמעלה באופן של הקב"ה.

יציאת מצרים ע"י משה רבינו

מתי הם יצאו בפועל ממצרים? בבוקר. עכשיו מי הוציא אותם ממצרים? יצאו ע"י משה. ובפרטות איפה נתגלה היציאה ע"י משה? נתגלה בקריעת ים סוף, זה הרי המקום היחידי בהגדה ששם הוזכר שמו של משה - ויאמינו בה' ובמשה עבדו, זה נאמר בקריעת ים סוף, כי בכח משה מה נעשה? נטה מטך על הים, הים נגזר לגזרים והגזרה הזו שנגזרה לגזרים זה שורש הפתחים שעושים, זה נקרא גאולה מכח משה. הגאולה התחוננה שהיא בתוך האדמה מכח

היו "פי תהום בולעו". אז מה היה הקרקע שנמצאת במצרים כביכול מתחת לפני הקרקע? שם היה כל מציאות השיעבוד של בני ישראל שהיו במצרים, פי תהום בולעו. זה היה השיעבוד, כלומר זה לא רק מקום אלא זה הגדרת מהות השיעבוד שפי תהום בולעו. במקום הזה היה עומק השיעבוד מתחת לפני הקרקע. כאן השורש דקלקול של מתחת לפני הקרקע, ובקשר ליעקב אבינו שאוני והעלוני בחזרה לארץ ישראל מדוע? ג' טעמים כמו שמביא רש"י - או שלא יסבול ממכת כינים שהיתה בקרקע, טעם נוסף שלא יעשו אותו ע"ז ויהפכו את מקום קבורתו לע"ז. אבל איפה נעשה שורש העליה ושורש הירידה ממצרים? נתבונן פשוט וברור:

גאולת מצרים מדין יוסף

מ"י הראשון שירד למצרים? יוסף, ולאיפה? לפוטיפר, ומבית פוטיפר להיכן הגיע? לבור. זאת אומרת שהיה לו במצרים גלות בתוך גלות, כמו שיש נס בתוך נס כך יש בהקבלה גלות בתוך גלות. מהו גלות בתוך גלות? מצרים עצמה היא גלות, ובית האסורים - בור - הוא גלות בתוך גלות במצרים. גם בבכור שמת במצרים נאמר הבכור שבכור. שורש הגלות היתה בכור, בהדגשה, שורש הגלות התחילה בתוך גלות היא בתוך הבור. אבל לפי"ז כאשר יוסף יוצא מן הבור, ויריצוהו מן הבור, אז יש כאן עוד סוג של יציאה ממצרים, יציאה מן הבור, אצל יוסף הוא יצא מן הבור והוא נשאר בתוך מצרים, אבל בעומק הוא גם לא נשאר בתוך מצרים, על אף שבפועל הוא נשאר בתוך מצרים אבל מה נעשה בו? נעשה משנה למלך, כלומר - הוא למעלה מכל מצרים. אז הוא עולה מלמטה ללמעלה. הגדרה דקה.

אבל מ"מ יש גלות של מצרים שהיא בתוך מציאות הבור. יש יציאת מצרים מתוך הבור, איפה רואים את יציאת מצרים מהבור? ברור ופשוט: אותו יוסף שירד לבור ועלה מן הבור, הרי כאשר יצאו ממצרים את עצמות יוסף לקח משה עמו, כמו שאומרים חז"ל כידוע (ומביא רש"י) מה הכוונה שלקח עמו את עצמות יוסף? היכן היו עצמותיו של יוסף? הוא היה בנילוס. מה עומק הדבר שהוא היה טמון שם ומשם הוא יוצא? זה אותו שורש שמאיפה הוא יצא

את בני? אז עיקר הגאולה היתה יציאת מצרים, אבל שלמות הגאולה איפה היתה? בקריעת ים סוף, מה נאמר שם? אומר הקב"ה למשה רבינו: דבר אל בני ויסעו. משה רבינו כידוע נקרא דבר אחד לדור, הגמרא אומרת אמירה רכה, אבל דיבור דיבר אדוני הארץ אתנו קשות, אין דיבור אלא לשון קשה. ולפי"ז דברים קשים כגידיים, דברים-דיבור. אומר הקב"ה למשה רבינו - דבר אל בני ויסעו. כלומר, דבר לשון קשה. לא: אמור אל בני ישראל אמירה רכה, אלא דבר אל בני ויסעו, שמשו רבינו נקרא דבר אחד לדור. זהו הלשון שנאמר והגדת לבנך, מלשון דברים קשים כגידיים, מכח משה רבינו איך נעשה מציאות גאולת מצרים? והגדת לבנך את כח ההגדה של דברים קשים כגידיים - זה מכח מדרגתו של משה רבינו שהוא במדרגת גאולת בני מצרים דברים קשים כגידיים.

מכוחו של הקב"ה שהגאולה נעשית מכח קרבן פסח כמו שנתבאר מדברי היונתן בן עוזיאל, ואשא אתכם על כנפי נשרים - הוציא הקב"ה את בני מלמעלה ולקחם לארץ ישראל. באיזה אופן לקח הקב"ה את בני? כמו שדורשים חז"ל בלשון שנאמר והגדת, מהו והגדת? הגמרא אומרת - דברי הגדה, מדוע הם נקראים דברי הגדה? מושכים לבו של אדם כמים, אוגדים את לבו של אדם; אומרים חז"ל, נאמר כאן והגדת לבנך מה תגיד לו? תמשוך את לבו בדברי הגדה ותספר לו על יציאת מצרים. לפי"ז ההגדרה היא ברורה: משכו וקחו לכם, מאיזה דין זה משכו וקחו לכם? כי הגדה מושכת לבו של אדם. מה זה הגדה? אוגדים את כל הדברים שנראים מפוזרים ואוגדים אותם יחד. מדוע הגדה מושכת את לבו של אדם? הגדרה כוללת מאוד מהו ההבדל בין דברי הלכה לדברי הגדה? דברי הלכה הגדרתם היא ריבוי של פרטים ופרטי הלכות רבות. אז הכל מגיע לתפיסת התפרטות. הגדה מהי? הגדרתה שלוקחים דברים שנראים כנבדלים ומחברים ואוגדים אותם. קורבן פסח באיזה אופן הוא נעשה, באופן של פיזור או באופן של איגוד? הרי צריך שיהיה בחבורה שה לבית אבות שה לבית, זה הגאולה של בני שיוצאים ממצרים, מכח מדרגת הקב"ה שמוציא את בני ממצרים, והגדת לבנך, זה אוגד את כל בני, ואשא אתכם על כנפי נשרים. מה זה כנפי נשרים? עננים,

מי היא נעשית? היא מכח יוסף! זה מה שהוזכר בהרחבה. נמצא שיש לנו שלוש מהלכים של גאולת מצרים: גאולה מעל ע"י הקב"ה לא ע"י מלאך ושרף ושליח, אלא הקב"ה בעצמו ובכבודו בליל התקדש החג. גאולה מכח יציאה כפשוטו זוהי הגדרת הדבר שהם יצאו ביום, וכדברי רש"י מחז"ל שהם לא יצאו בלילה כדי שלא יאמרו כגנבים יצאו, ובעומק איך זה כגנבים יצאו? במחתרת בחושך. ומאיזה כח יצאו במהלך הזה? מכח יוסף שעלה ממצרים מן הנילוס ומן הכור כפי שנתחדד, הם באמת עלו במדרגה של אתכסיא, הם עלו במדרגה הזו - זו יציאה מכח מדרגתו של יוסף. הקב"ה למעלה, משה נמצא ביציאה כפשוטו, ומכח יוסף נעשה הגאולה מתחת לפני הקרקע היתה גאולתם של ישראל מדרגת פני הקרקע.

ג' מהלכי הגאולה שהקבלה לג' האופנים שצ'והגדת'

הגאולות האלו שנעשו ביציאת מצרים זה שלוש מהלכים שמתגלה בתשובת שאינו יודע לשאול, את פתח לו, והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. מה ההגדרה של הדבר? כאשר הם יוצאים מכח מדרגתו של יוסף, כידוע יוסף מאיזה מדרגה הוא? אות ברית קודש. יש לו צירוף מצד אחד הוא נקרא איבר ומצד שני הוא נקרא גיד, יש לו דיני איבר ודיני גיד, כך לשון הש"ס. הגיד הזה מצד המדרגה של גאולת יוסף ממצרים מלמטה מהו והגדת לבנך? זהו מדרגת הגיד, אות ברית קודש, זה שורש גאולת יוסף; הרי מכח מה הוא ירד לבור? מכח המעשה של אשת פוטיפר שהפגם היה בגיד. ובעומק כאשר נעשה נקודת התיקון והוא עולה מן הנילוס, מהי כוונת הדבר שהוא עלה מן הנילוס? זה לא רק שהוא עלה בעלמא כאדם העולה מן היאור, אלא עלייתו מן הנילוס מה היתה? אותו מים שנתקלקל, כאשר הוא עולה מן הנילוס - נתקן אותה מטרה ועלייתו של יוסף שעלה מן הנילוס נעשה שורש התיקון. זהו מדרגת והגדת מכח מדרגת יוסף שהוא מדרגת גיד. כח מדרגת הגאולה מכח משה רבינו כמו שנתבאר היא היתה דרך הפתח, יוצאים דרך הפתח; במדרגה הזו מכח מה משה רבינו גואל

ברור. אבל מה מלמדים את השאינו יודע לשאול? את פתח לו, כמו שהסברנו מהו את פתח לו? יש צמצום ומיצר ויש המשכה מהמקום הבלתי מצומצם אל המקום המצומצם, שפע המגיע כדוגמת בית האסורים שהוא סגור ומגיע הסוהר ומכניס אוכל לתוך בית האסורים, הוא מכניס לתוכו שפע.

עומק תפיסת השאלה - מלשון השתלשלות

אז בפשטות מה מלמדים את השאינו יודע לשאול? מספרים לו את יסוד הגלות והגאולה, ובעומק מה ההגדרה? את פתח לו, מה פותחים לו? והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, צריך דבר ראשון ללמד אותו שהיה מצרים! ודבר שני ללמד אותו, שיש מציאות של יציאה ממצרים. כי בשאר כל התשובות אז השאלה מתחילה אחרי שיש מצרים ויש גלות, אז יש שאלות על הגלות, שאלות על הגאולה; אבל אצל הבן שאינו יודע לשאול במדרגה העליונה שלו - אז עצם המציאות שיש מצרים היא שורש מה שנצרך לומר והגדת לבנך בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. עצם זה שיש מצרים וישנעשה מציאות של המשכה ותוספת. מלמדים את הבן שאינו יודע לשאול שיש מציאות של מצרים. כבר הזכרנו במדרגה התחתונה מה מלמדים אותו? מלמדים אותו לשאול שאלה, [האי] אבל אמרנו לכאורה שמי שאינו יודע לשאול הוא למעלה מן השאלות ולא צריך ללמד אותו לשאול. עכשיו נתבונן ונבין עמוק: כמו שהוזכר בראשית הדברים יש שני מהלכים של סיפור יציאת מצרים, סיפור אחד של יציאה ממצרים באופן של שאלה ותשובה, סיפור שני באופן שלמעלה מהשאלה. עכשיו נגדיר מהו השאלה ואז נחזור לבן שאינו יודע לשאול: בפשטות שאלה ותשובה, שואל ומשיב, כבר הזכרנו שיש שאלה באופן של שומרים - שומר חינם והשואל נושא שכר, במדרגת שואל חפץ ומחזיר אותו. אבל בעומק מהו כל שאלה? שאלה נקראת שאלה מלשון: השתלשלות. כל השתלשלות עניינו שיש דבר עליון ויש דבר תחתון, הדבר העליון - השתלשל ממנו התחתון. ומה התכלית של השתלשלות התחתון? לא כדי שהוא יישאר תחתון, אלא מה תכליתו? לחזור בחזרה ללעילא. נמצא שכל

העננים האלה מהם? מים, אוגד את האדם כמים. זה תפיסת הגאולה מכוחו של הקב"ה, יציאה ממצרים במדרגת מלעילא, היציאה הזו של בני ממצרים במדרגה העליונה שלה - היא המדרגת שאינו יודע לשאול במדרגה השלמה.

נחזור ונסכם: ארבע מדרגות חידדנו בעומק הפנימי של יציאת בני ממצרים. או מכח שחוזרים למצב של ההארה שלפני המיצר, לפני הצמצום, אנכי יוצא בתוך ארץ מצרים. או ג' מהלכים ביציאה: מלמעלה ע"י הקב"ה, בדרך ישר שבוקעים את הדבר שזה מכוחו של משה רבינו, זה נטה את ידך על הים - או יד או מטה, תלוי מה היה במכות; בכל אופן כולם זה המשכה של ו' של המשכה של מטה צורה של קו צורה של צינור. או במדרגת יוסף שהוא במדרגת הבור, יוצאים ממצרים באופן של מדרגת הבור, אלו הם ג' יציאות שהעו ממצרים כפי שנתחדד.

עומק ה'את פתח לו' - שיש מליחות של מצרים

כל זה מונח בוהגדת כמו שחישבנו ונתבאר, איך מתבאר הלשון והגדת לבנך. ואז נאמר בלשון הפסוק והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, כאשר יוצאים ממצרים כמו שהסברנו יש שני מהלכים כאשר מגלים את אותו בקע יש שני מהלכים, יש מהלך שהבקע הזה ממשיך שפע לתוך מצרים, ויש מהלך שהבקע הזה הוא גופא השורש ליציאה ממצרים. כיון שנעשה פתח, אותו פתח יכול לשמש לשני פנים - יכול לשמש פנים להמשכה לתוך מצרים, ויכול לשמש לפנים ליציאה ממצרים. מה עומק הדבר של אותו פתח? זה מדרגת השאינו יודע לשאול. מה כוונת הדבר שאינו יודע לשאול? כהגדרה כוללת הגדרנו את הדרגה העליונה של אינו יודע לשאול, שבטל אליו ית"ש. לפי"ז ההגדרה היא: הוא יתברך אין סוף, במדרגת שאינו יודע לשאול כיון שהוא בטל אליו יתברך שהוא אינסוף - אז לדידו אין מצרים! איפה דבק השאינו יודע לשאול? באנכי יוצא מתוך ארץ מצרים, הוא רואה את המצב הראשון שהיה קודם שנעשה הצמצום וקודם שנעשה המיצר, הכל מלא מאורו ית"ש, אין מציאות של מיצר. אם אין מיצר - אין גלות מצרים ואין מציאות של קלקול של הגלות.

משיעבוד מצרים, ברור, אבל בעומק מהי ההגדרה של יציאת מצרים? היה השתלשלות מלמטה למעלה עד המקום המצומצם שהוא נקרא מצרים, רק למה מצרים נקראת בעומק גלות? כפשוטו היה שם טומאה וכו', אבל בעומק מה ההגדרה? כי בתפיסה שהיא נשארת למטה, היא איננה קשורה ללעילא. אם היא כל הזמן היתה בתפיסה שהיא קשורה ללעילא - אז היא גם היתה חוזרת מתתא לעילא! הרי מאיפה כל העולם שותה מים? שותה מתתא לעילא וחוזר ועולה מתתא לעילא, רבי אליעזר ורבי יהושע כידוע בגמרא במסכת תענית; אבל מה קורה במצרים? לא יורד שם שום דבר מלעילא, כל מה שלוקחים שם זה מהנילוס העולה לקראתם ונשאר במצרים, מה עומק הדבר? לא יורד מלמעלה אז גם מה שנשאר נשאר באותו מקום. מדגישים, זה נקרא מצרים, מצרים ניתקו את הקשר מלמעלה ללמטה, נשתלשל הדבר כביכול ללמטה - עכשיו הוא תופס את עצמו כמציאות לעצמו. זה נקרא פרעה שעשה עצמו אלוה, לי היאור ואנכי עשיתיני, כלומר: זה מדרגת היאור שאין חיבור ללעילא שהוא שורש השפע המגיע. זה נקרא מצרים.

אז מה התיקון של מצרים? לגלות שמצרים היא השתלשלות מלעילא! ואחרי שכך היא, בחינת שאלה ותשובה כמו שנתבאר, אז יש גם תשובה, מהי התשובה? להשיב את הדבר בחזרה ללעילא - זה נקרא יציאת מצרים. נמצא לפי"ז שמה שהזכרנו בתחילה שאינו יודע לשאול לא מלמדים אותו לשאול לפי המדרגה העליונה, אלא לפי איזה מדרגה מלמדים אותו לשאול? כמו שפתחתנו מדברי השו"ע הרב: אם שאינו יודע לשאול כפשוטו אינו יודע, אז מלמדים אותו לשאול, אבל אם הוא במדרגה שהוא באין הגמור - אז לא צריך ללמד אותו לשאול. ולפי מה שנתבאר השתא אז נחבר את הדברים: שאינו יודע לשאול שנמצא במדרגה של למעלה מן השאלה, הוא גופא צריך ללמד אותו לשאול! צריך ללמד אותו תפיסה של השתלשלות מלעילא לתתא, משלשלים את הדבר מהמדרגה העליונה ומורידים אותו עד למדרגת המצרים! זה

השתלשלות היא בגדר שאלה. משאלים, העליון משאל לתחתון, והתחתון עתיד לחזור לעליון; זה בעומק התפיסה שנקראת שאלה.

כל שאלה ותשובה, מדוע שואלים בעומק את האבא? והגדת לבנך כאן הבן שואל, למה הוא שואל את אביו, הוא הרי יכול לשאול את רבו? אם היו שואלים כל אחד מאתנו בפשטות: יש מצות והגדת, מי היה יותר מובן שיהיה מצווה בזה, אביו או רבו? לכאורה - לפחות שיהיו שניהם! כמו שאביו מלמדו תורה וגם רבו; למה מצות והגדת לבנך היא דווקא מאביו ולא מרבו? מצות והגדת לבנך יסודה ממי שהוא השתלשל - הוא זה שמצווה להגיד לו. ולכן צורת השאלה ביסודה מהי? באופן של שאלה ותשובה. שאלה כלומר, המציאות של הבן היא מושאלת מן העליון, היא משתלשלת מן העליון ומושאלת מן העליון, כי תכליתה מהי? לחזור בחזרה לשורשו. זה התפיסה שנקראת שאלה ותשובה.

התיקון של מצרים שע"י גילוי השתלשלות

לפי"ז עכשיו נחזור: שאינו יודע לשאול היכן הוא נמצא? הוא נמצא במה שהקב"ה אורו ממלא את הכל, אז אין אצלו השתלשלות, זה נקרא שאינו יודע לשאול. אין לו את התפיסה של השתלשלות אז אין לו את התפיסה של שאלה. ברור ופשוט. לפי"ז מה צריך לספר לשאינו יודע לשאול? שיש מהלך נוסף שנקרא מצרים, מהו מצרים? מיצר, נעשה השתלשלות; כל עולם תחתון ועליון - העליון משתלשל לתחתון ונעשה מציאות מצומצם, התחתון עוד יותר משתלשל ונעשה עוד יותר מצומצם, זה צורת הבריאה, כלומר: יש מציאות של השתלשלות מלעילא לתתא. אבל מה התכלית שלה, כשמגיעים למצרים מה התכלית של אותה השתלשלות? או כל הזמן להיות קשור ברצוא ושוב למצב שלמעלה מתפיסת השאלה, שלמעלה מן ההשתלשלות, יוצא בתוך ארץ מצרים אינסוף, והתפיסה השנייה: לשלשל את הכל ללמטה ולהחזיר את הכל לשורשו. זה נקרא יציאת מצרים וההעלאה ממצרים. ההעלאה ממצרים בוודאי כפשוטו הכוונה שהיו עבדים לפרעה ויצאו

שמגלה? פתח מגלה מלעילא לתתא שיש את כח הדיבור, כמו שהזכרנו והגדת מלשון גיד שיש את גידי הלשון שמכוחם האדם מדבר, כח הדיבור של הפה-סח (או: פתח) זה שורש מה שנברא העולם, זה מה שמלמדים את הבן שאינו יודע לשאול והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, מלמדים אותו את עצם כח כך שיש פסח מלשון פה-סח, פה שסח, זה כח והגדת שיש כח של מדרגת הדיבור.

א"כ במדרגת שאינו יודע לשאול מהי הגדרתו? לשלשל, לגלות לו את כל תפיסת הבריאה מלעילא לתתא, ולהחזיר אותה מתתא לעילא שהיא יציאת מצרים, זוהי מדרגת סיפור יציאת מצרים. לפי"ז המעשה שאנו אומרים אותו בהגדה בר"ע וכו' שהם היו מסובים בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, אפילו כולנו נבונים וחכמים וכולנו יודעים את כל התורה כולה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. מאיזה דין יש עכשיו מצוה לספר ביציאת מצרים? ביאור אחד - כולנו נבונים וחכמים ויודעים את כל התורה כולה, זה במדרגת החכם. מה העדות והחוקים והמשפטים, זה כולנו חכמים ונבונים וכו', שלושה קווים שכידוע מקבילים אחד לשני, עדות חוקים ומשפטים. אבל מה הם צריכים לספר ביציאת מצרים? הם לא באים לספר את העדות חוקים ומשפטים את החכמה בינה ודעת, לא זה עיקר הסיפור של יציאת מצרים. מהו עיקר סיפור יציאת מצרים במדרגת שאינו יודע לשאול? לספר את שורש כל הבריאה כולה שמתחילה בלמעלה ממציאות הצמצום, כל ההשתלשלות וחזרתה ללעילא - זה סיפור במדרגה יותר גבוהה.

מנחה עלינו לספר' - את מה שלמעלה מהחכמה צינה ודעת

כנגד ארבעה בנים דיברה התורה, אחד חכם, כפשוטו הוא הכי גבוה; במהלך שהזכר מי הכי גבוה? שאינו יודע לשאול. לפי"ז: כולנו חכמים ונבונים ויודעים את כל התורה כולה, אז אין מדרגה

העומק שיעקב אבינו ירד למצרים, אנכי ארד עמך ואנכי אעלך גם עלה. כפשוטו יעקב ירד ויעקב זה שיוצא, אבל בעומק יותר מה יעקב מגלה במצרים? יעקב מגלה במצרים שזה יורד מלעילא וחוזר ועולה מתתא לעילא, זה התיקון של מצרים! כפשוטו הוא יצא משם וזה התיקון, אבל בעומק לא זהו התיקון, אלא התיקון הוא זה שזה יורד מלעילא וחוזר ועולה מתתא לעילא, אנכי ארד עמך ואנכי אעלך גם עלה - זה שורש עומק התיקון שמתגלה בירידתו של יעקב אבינו למצרים! כמו שנתחדד. וא"כ בעומק זה מה שמלמדים את הבן שאינו יודע לשאול, במדרגה הראשונה כמו שהזכרנו אז מלמדים אותו את פתח לו שיש מלמעלה, מהאמצע, מלמטה, שורש כל הפתחים שמתגלים ביציאת מצרים; ויתר על כן - אחרי הפתיחה הזו מגלים לו את התפיסה שיש שאלה ושהכל משתלשל. זה נקרא בעומק הראשי פרקים, מדרגה התחתונה יותר שהזכר, מהם הראשי פרקים? תפיסת ההשתלשלות - היא נקראת הראשי פרקים שמגלים לו ללתתא. המדרגה היותר תחתונה שהזכרנו כדברי רש"י, מהו את פתח לו? מדין פתח פיך לאלם, מה הכוונה של זה לפי העומק שנתבאר עד השתא?

"פתח פיך לחילם" - גילוי כח הדיבור שהוא שורש הבריאה

מדרגת שאינו יודע לשאול במדרגה העליונה הוא למעלה מן ההשתלשלות, כל סדר ההשתלשלות הוא כיבכול מהיכן נעשית? מתחיל מעשה בראשית שנאמר בקרא, עשרה מאמרות שבהם נברא העולם. אז את שאינו יודע לשאול מה צריך לגלות לו? שיש כח של דיבור, כי במדרגתו מהו? הוא לפני הבריאה, ואם הוא לפני הבריאה אז באיזו מדרגה הוא נמצא? אילם, שתיקה, אין מציאות של דיבור. בעומק הפתח מה מגלה בעומק? שיש כח של פה המדבר שהוא שורש העשרה מאמרות שבהם נברא. כפשוטו ??? (44:45) ומגלים במאמר הזה תיקון אז שמתגלה מדרגת מתן תורה עשרת הדברות, אבל בעומק בחידוד למה שנתבאר השתא - מהו פתח

יציאת מצרים מה מספרים? מספרים את מה שקדמה לעולם! מדגישים: סיפור יציאת מצרים מאיפה יצא המיצרים, לא מהמצרים מתתא לעילא מתחילים לספר, אלא מאיפה מספרים? מספרים ממדרגת היציאה העליונה.

'ציקש לעקור את הכל' - את עלם ההשתלשלות

לפי"ז נבין נפלא: מתחילים לספר בגנות ולאחמ"כ בשבת, מאיפה מתחילים הגנות? מתחילה היו אבותינו עובדי ע"ז, השורש היה אצל בתואל ולבן, לבן ביקש לעקור את הכל, פרעה לא ביקש אלא לעקור רק את הזכרים. מה עומק הדבר שלבן ביקש לעקור את הכל? הוא ביקש לעקור את השורש מתחילתו, משם התחיל סיפור יציאת מצרים. פרעה לא גזר אלא על הזכרים, לא על הנמצאים למטה, המדרגה התחתונה היא בת, לזה הוא נתן קיום. לחזור ללעילא - הוא לא נתן! מי נמצא לעילא ומי למטה? הזכר למעלה והנקבה למטה, על שם כן כידוע נקרא "בעל" מלשון בא-על. אצל פרעה הגיעו ללמטה והוא לא נותן לעלות, זה נקרא שהוא גזר על הזכרים בהגדרה הבהירה.

לבן ביקש לעקור את הכל, מאיפה הוא ביקש לעקור את הכל? משורש תחילת ההשתלשלות הוא מנסה לעקור את הכל. הרי גם כפשוטו איפה לבן מנסה לעקור את הכל? אם לא יהיה אבות אז לא יהיה תולדות, אז בא לבן וביקש לעקור את מקום האבות. איפה פרעה ביקש לעקור? בענפים הפרטיים למטה, שם פרעה ביקש לעקור. זה בדיוק ההגדרה! לבן עוקר בשורש, באבות הוא עוקר את הכל; פרעה היכן עקירתו? לתתא, במקום הענפים. מקום הענפים לתתא זה מקום עקירתו, שם מקום העקירה היא רק בתחתון למטה. אבל שורש סיפור יציאת מצרים זה לא מתחיל ממצרים אלא מתחיל ממעשה של לבן. ברור שהדבר צריך תלמוד, הרי מספרים על גלות יציאת מצרים, ומה השייכות מזה שלבן ביקש לעקור את הכל? ובדקות יותר לבן נקרא לבן מלשון הלובן העליון ששם הכל מתחיל. זה סיפור יציאת מצרים. מדגישים, לא יציאה מלמטה למעלה של יציאת

של בנים! כנגד בן חכם. אפילו הכי יש להם מצוה לספר, אז מה הם מספרים? מה שנאמר בשאינו יודע לשאול את פתח לו - מי שנמצא כבר במדרגת החכם כפשוטו, נספר עוד חכמה; אבל בעומק מה מספרים לבן החכם ומה מספר החכם עצמו? את המדרגה שאינו יודע לשאול של את פתח לו, את שורש נקודת הפתיחה - הוא גופא שורש נקודת הדבר שמספרים ביציאת מצרים במדרגת כל אותו הלילה מספרים ביציאת מצרים כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו יודעים את כל התורה כולה מצוה עלינו לספר, לספר את מה שלמעלה מן החכמה בינה ודעת, למעלה מכך - זה שורש הסיפור שמספרים לבן שאינו יודע לשאול, כמו שנתבאר.

נמצא שעיקר הסיפור של יציאת מצרים כדברי רבותינו כידוע, יש המגיד מקוֹז'ניץ ועוד, שכל סיפור יציאת מצרים נקרא סיפור מלשון ספיר, מלשון הארה. איזה הארה לפי"ז צריך לספר ביציאת מצרים? לספר את הספיר של ההארה של אינסוף, לספר את מציאות הצמצום של מצרים בתיקון, את כל ההשתלשלות מלעילא לתתא והחזרה מלעילא, זה נקרא לספר ביציאת מצרים. מדגישים הלשון, לספר - להאיר. מהי יציאת מצרים א"כ? לספר את המצרים ולספר את היציאה ממצרים. אז כפשוטו היציאה ממצרים, אחרי שיש מצרים אז מספרים איך שיצאו ממצרים, אבל בעומק לא זוהי ההגדרה; לספר ביציאת מצרים כלומר: מאיפה המיצר התחיל! זה נקרא ביציאת מצרים. שורש הצמצום שהתחיל למעלה ממציות של מיצרים, זה מדרגת הסיפור שמספרים ביציאת מצרים. הרי ליל פסח - יום פסח בכללותו - נקרא בלשון התורה שבת, וספרתם לכם ממחרת השבת; על אף שבפשטות שבת נאמר על שבת יום השביעי, אך גם יו"ט ראשון של פסח נקרא ממחרת השבת. עומק הדבר שהוא נקרא במדרגת השבת שמספרים ביציאת מצרים שהוא שורש נקודת היציאה: שבת קודש מאיר במדרגת שהקב"ה שבת [מלשון שביתה], דברי רבותינו כידוע מאוד - יש שתי שבתות: שבת קודש שנברא העולם ושבת לאחר שנברא העולם. לפי"ז סיפור

יודע לשאול! הרשע ושאינו יודע לשאול קרובים אחד לשני. ברור.

לכשיו בעומק נבין: מה ההבדל בין הרשע לבין שאינו יודע לשאול לפי כל מהלך הדברים עד כה, ואיפה השייכות שלהם ובמה הם חלוקים? הרשע הוציא עצמו מן הכלל וכפר בעיקר, כלומר: הוא לא נמצא בתפיסת כללות אלא באיזה תפיסה? התפרטות. אבל באיזו התפרטות הוא נמצא? כפשוטו לעצמו; כיון שהוציא עצמו מן הכלל - כפר בעיקר, מהו העיקר? אינסוף ברוך הוא. כפר בעיקר והוא חי כמציאות של פרט לעצמו. אילו היה שם לא היה נגאל, מה כוונת הדבר לא היה נגאל? מה ההשתלשלות מלמטה למעלה, איפה ההתפרטות הגמורה? במצרים. זה נקרא מיצרים, ככל שהדבר התפרט יותר - הוא יותר מצומצם ויותר בר מיצרים. אילו היה שם לא היה נגאל, מה עומק ההגדרה? הוא היה נשאר בתפיסת מצרים, זו הכוונה שלא היה נגאל. כיון שהוציא עצמו מן הכלל אז הוא הפך להיות פרט גמור, פרט גמור לאיפה הוא שייך? למדרגת מצרים, אילו היה שם לא היה נגאל. אבל בעומק, הלשון הזה נאמר הרי אצל זה שאינו יודע לשאול, אבל באיזה יחס זה נאמר אצל שאינו יודע לשאול? בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, מה מתגלה אצלו? מלמדים אותו לשאול כמו שנתבאר, השתלשלות מלמטה למעלה, כשמגיעים ללמטה אז מה נעשה? נעשה "לי", אבל מהי תפיסת ה"לי"? באותו לשון של השתלשלות נעשה המילה הנקראת לי-לך-לו-להם, מהכין כל ה"ל" הזה? לא כפשוטו שהוא לוקח לעצמו, אלא מהי הלשון של ה"ל" שלי, שלך, כל השורשים האלה שקרובים אחד לשני - מהי התפיסה שלהם? הכל בנוי בהשתלשלות; שלי כלומר: עכשיו זה אומר במקום של השלשלת שלי, זה נקרא תפיסה לי. דיברנו על זה פעם בהרחבה; לי זה לא כפשוטו, לי שלי, זה אומר שלי הוא, מהי כוונת הדבר שלי מצד התיקון? משתלשל. כמו שיש נהר זורם והוא עובר מעיר לעיר, וכשהוא נמצא בעיר מסוים זה נקרא שעכשיו הוא שלהם, כלומר: זה מקום ההשתלשלות שהוא עובר עכשיו דרך כאן,

מצרים, אלא יציאת מצרים מאיפה המיצר? יצא, חוזרים ומדגישים את הלשון כמה פעמים, זה תפיסת יציאת מצרים; בתפיסה העליונה הזו של יציאת מצרים - שמה מדרגת הדבר שלפני שהוא יצא אין השתלשלות, לפני שהוא השתלשל אין שאלה! זה מה שמלמדים את שאינו יודע לשאול, מלמדים אותו את עצם מציאות ההשתלשלות, זהו שאינו יודע לשאול את פתח לו, פותחים לו את תחילת מציאות ההשתלשלות ע"י מדרגת הדיבור, זוהי האופן של פתח פיך לאלם כמו שנתחדד.

נעבור זה עושה ה' לי - גילוי מקום ההשתלשלות

בפנים האלו א"כ, התפיסה של מדרגת סיפור יו"ט ראשון של חג - הוא לספר את הספיר שלמעלה מן ההשתלשלות, לספר את ההשתלשלות מלעילא לתתא, כל סדר הדברים, ואת החזרה וההעלאה מתתא לעילא - זה עומק שלמות סיפור יציאת מצרים. לפי"ז עכשיו מה שנאמר בלשון הפסוק והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, רש"י על המקום כותב כאן מדברי חז"ל - הרי לבן הרשע מה אומרים? בעבור זה עשה ה' לי ולא לו, כיון שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר. אז כבר כולם שוטלים - הראשונים - שאלה יסודית מאוד: לכאורה אצל מי נאמר בעבור זה עשה ה' לי? לשאינו יודע לשאול! אז מדוע משתמשים בחלק של שאינו יודע לשאול לתשובת הרשע? כל הראשונים והאחרונים הרחיבו בדבר הרבה. הלשון הזה נאמר להדיא אצל מי שאינו יודע לשאול! הם לוקחים את הלשון הזה ומשתמשים בו לרשע. אזי כפשוטו חלק מהראשונים אומרים, שיש כביכול זוגות בבנים, מי הזוגות בבנים? חכם והתם הם קרובים אהדדי, והשאינו יודע לשאול והאשע קרובים אהדדי, עד כדי כך שאומרים רבותינו שהשאינו יודע לשאול - כך אומר הארחות חיים - שהוא קרוב מאוד לרשע! מדוע? הוא רואה כל כך הרבה ניסים ואחרי כן הוא לא שואל כלום?! אז הוא קרוב לרשע. אבל מ"מ הם מצורפים. לפי שיטת הירושלמי, סדר הארבעה בנים באיזה אופן הוא? חכם ותם ולאחר מכן רשע ושאינו

יעקב, שאינו יודע לשאול כנגד ישמעאל. אז כמובן הם מביאים שם פסוקים למה כל אחד קשור לשני, ובכללות לעניין דידן שהשאינו יודע לשאול ששייך לישמעאל: ואתה תבוא אל אבותיך בשלום תיקבר בשיבה טובה. תבוא אל אבותיך בשלום מלמד שעשה תשובה בסוף ימיו, תיקבר בשיבה טובה - שנאמר ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו, מכאן שעשה ישמעאל תשובה. מהי כוונת הדבר שעשה תשובה? אם הוא לא עושה תשובה, כלומר זה שאלה בלא תשובה, "יוצא בשאלה" כלשונו היום. כלומר, הוא לא חוזר בחזרה לשורשו. אז כל ההשתלשלות של אברהם איננה מתוקנת. אבל מצד שעשה ישמעאל תשובה בסוף ימיו, כלומר: ההשתלשלות של אברהם חזרה בחזרה לתיקונה. לכן זה נקרא ישמעאל-שאינו יודע לשאול.

מיהו ההשתלשלות שלו לא חזרה לתיקונה? עשיו הבן הרשע, כפר בעיקר ויצא מן הכלל, אבל ישמעאל חזר בתשובה אז זה שאלה שיש עליה תשובה, הוא כנגד בן שאינו יודע לשאול. אז כל ימיו מה הוא היה נראה? שאינו יודע לשאול. אבל מלמד שעשה תשובה, אז מגלה שזה שאלה ותשובה, ישמעאל חוזר בחזרה. כל ישמעאל נקרא כך כידוע מלשון יש-שמע, שנקרא בלשון חז"ל וישמע שאול את העם מלשון - ויאסוף את העם. זה כח השמיעה, אוזן שומעת ומאספת את כולם כפי שהרחיבו רבותינו כידוע מאוד. לפי"ז בן שאינו יודע לשאול כנגד ישמעאל שנתקן, מה מתגלה בבן שאינו יודע לשאול? כל ההשתלשלות מלמעלה למטה, וחזרה כל ההשתלשלות מלתתא לעילא - זה כנגד ישמעאל בתיקון חזר ונתקן ושאינו יודע לשאול.

וא"כ זהו סיפור יציאת מצרים, לספר מהספיר העליון של האינסוף וכיצד נעשה יציאה מהספיר של אותו אינסוף למיצרים, השתלשל הדבר עד מדרגתו למטה וחוזר ועולה מתתא לעילא - זהו סיפור שלם של יציאת מצרים! על זה נאמר: ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו יודעים את כל התורה כולה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים.

זה נקרא שלהם. זה כל תפיסת ה"שלי" האמיתי, זה נקרא שלי שלך ושליך שלך, זה תפיסה שלשלת, הכל משתלשל והולך הלאה.

אבל מ"מ, בתפיסה הזו מה נאמר בבן שאינו יודע לשאול? בעבור זה עשה ה' לי, מה כוונת הדבר? בפשטות הכוונה היא שהוא עשה לי את הנס, אבל לפי מה שנתבאר עד כה מהי כוונת הדבר? בעבור זה עשה ה' לי - את עצם ה"לי"! מהו בעבור? מלשון מעבר-השתלשלות, בעבור זה עשה ה' לי! אבל מה התכלית של הלי הזה? לא להישאר למטה, אלא לעלות לעילא. לי בצאתי ממצרים, מהצד העליון יציאת מצרים מאיפה שיוצא המיצר - זה מלעילא לתתא, ומתתא לעילא מהו לי ביציאת מצרים? כשיוצאים מהלי ומתחברים לשורש, זה נקרא יציאת מצרים. כמו שהוזכר קודם, שבאיזה אופן הרי נעשה קורבן פסח? הוא נעשה בחבורה. אפשר לעשות קורבן פסח ע"י יחיד? אי אפשר. הוא חייב לאכול את כולו, חייב לעשותו חבורה. אז מה מתגלה ביציאת מצרים? שאין "לי" כפשוטו, זה נקרא לי בצאתי ממצרים, ה"לי" יצא ממצרים, כי מתגלה שהוא מצטרף לזולתו - זה גופא מדרגת יציאת מצרים שבנ"י יוצאים.

יצאו בשישים ריבוא נפש זכרים מבין עשרים עד שישים שיצאו ממצרים, התגלה כח קדושת בני"י ביציאתם ממצרים - זוהי מדרגת יציאה ממצרים. מה שדובר לעיל בהרחבה במדרגת הבכור שיש קדושה של בכור, מהי הגדרת הדבר קדושת הבכור? היחס של בן שהוא מיוחס בהשתלשלות מן האב, זה נקרא קדושת בכור. כלומר המהות היא מן היחס מן העליון לתחתון, וכאשר התחתון מכבד את העליון - חזרת התחתון לעליון.

התיקון של ישמעאל בהקבלה ל'שאינו יודע לשאול'

לפי"ז נבין עכשיו נפלא: רבותינו אומרים, מובא בספר מעשה ה' ועוד, מחלקים את הארבע בנים כנגד: חכם כנגד יצחק, עשיו כנגד רשע, תם כנגד

ארבעה בנים

לח

בלבני משכן אבנה

ארבעה בנים

למ

בלבני משכן אבנה

